REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM **Ára: 500 Ft** **2019. ÁPRILIS**

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös jászkun redempcióra utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták régi kiváltságjogaikat. Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

Ézsiás Barnabás jászkapitány a Jászkürttel a kiskundorozsmai jubileumi ünnepségen *Fotó: Suba Bea*

TARTALOM

Kunszentmárton újratelepítése az anyakönyvek tükrében I. rész ..... 2–4. oldal
ÜZENET A MÚLTBÓL ..... 4–5. oldal
Emlékezés régi jászberényi tanárokra XIII. ..... 6–9. oldal
JÁSZ-KUN TÖRTÉNELMI ARCKÉPCSARNOK
Emlékezés a feledésbe merült jászberényi születésű Bencsik Mihály jogtudósra ..... 10–11. oldal
Fényszarui telepesek Dunántúlon ..... 12–14. oldal
Kiskundorozsma újjátelepítésének 300 éves évfordulója ..... 14–15. oldal
KÉPES RIPORT
Kiskundorozsma 300 éves jubileumáról Suba Bea fotóival ..... 16–17. oldal
A Bem – Petőfi körkép emlékkönyve a Felső-Kiskunsági Emlékek Háza gyűjteményében ..... 18–19. oldal
Helytörténeti kutatók születésnapi köszöntése a Jász Múzeumban ..... 20–21. oldal
Előadás a Csörsz-legendáról ..... 21. oldal
Újabb szenzációs leletek Kunszentmiklóson ..... 22–23. oldal
Apáink hagyatéka, avagy a ragaszkodás vallomásos könyve ..... 23–25. oldal
Vizitkétől a tüllemelállóig ..... 25–26. oldal
Régiből újat… A középiskolai oktatás változásának évszázada ..... 26–28. oldal
35 éves a Dósai Honismereti Szakkör ..... 28–29. oldal
Nagykunsági Tükör
Székely író a Móricztanyán ..... 30–31. oldal
Megalakult a Kunhegyesi Helytörténeti Kör ..... 32. oldal
Horváth Péter Nap Jászjákóhalmán ..... 32. oldal

Kunszentmárton újratelepítése az anyakönyvek tükrében I. rész

Minden típusú családkutatás elengedhetetlen és legmegbízhatóbb forrása az anyakönyv. Az anyakönyvek azonban nemcsak genealógiai, hanem történeti-statisztikai, valamint demográfiai kutatások legfontosabb forrásait is jelentik. Helytörténeti monográfiák készítésénél, egy-egy tájegység tudományos feldolgozásánál szintén nélkülözhetetlenek. Magyarországon a 16. század elején, az 1515-ben tartott veszprémi egyházmegyei zsinat jelzi az anyakönyvek fejlődésének kezdetét. A zsinat nem túlságosan pontos és egyértelmű határozata arra hívta fel a plébánosokat, hogy a kereszteléseket jegyezzék fel annak érdekében, hogy a lelki rokonságot nyilvántarthassák. A rendszeres anyakönyvezést 1563-ban a tridenti zsinaton rendelte el IV. Pius pápa. A folyamatos és általános érvényű anyakönyvezés a történelmi Magyarországon (az északi megyék kivételével) csak a törökök kiűzése után kezdődhetett el.(Berkes)

Az egyházi anyakönyvek mikrofilmjeit az amerikai mormon egyház készítette el még az 1980-as években, akik meggyőződésből segítik a családok egymásra találását az egész világon.

Kunszentmárton anyakönyveit 1718 szeptemberétől kezdve vezették. A keresztelés első bejegyzéseinél nincs ugyan évszám és nap megnevezése, mert valószínű utólag vezették be az anyakönyv előlapjára. Mivel a halotti első bejegyzésnél szerepel az 1718-as évszám szintén szeptember hónappal, ezért nagy valószínűséggel az évszám nélküli keresztelési bejegyzések az 1718-as évre vonatkoznak.

Jász-Nagykun-Szolnok megye Tisza balparti részén aligha van még egy település, amelynek az anyakönyve fennmaradt volna az újjátelepülés kezdetétől. (Benedek 2002)

Sőt, Szolnok megyeszékhely képzeletnyi vonalától délre az Alföldön csak 9 közösségnél, Szeged (katolikus, 1663), Szolnok (katolikus, 1698), Kecskemét (katolikus, 1678), Kiskunhalas (református, 1678), Kalocsa (katolikus, 1700), Nagykőrös (református, 1681), Csongrád (katolikus, 1704), Makó (katolikus, 1712), Mindszent (katolikus, 1717) helységekben maradtak fent korábban keltezett anyakönyvek. Kunszentmártoni redemptus leszármazottként rengeteget kutattam már a szentmártoni római katolikus anyakönyveket, hogy feltárjam családom őseinek nevét. Pente István személyében egy biztos felmenőt már találtam (rajta kívül Kovács János megszálló egyelőre csak feltételezett ősöm), aki részt vett Kunszentmárton megszállásában, ezért kutatásaimban előkelő helyet vívott ki a megszállás éveinek anyakönyvi kutatása is. Elsősorban újabb megszálló személyek felkutatása volt a célom lehetőleg származási hellyel együtt. Továbbá az anyakönyvi adatok alapján megkísérelem megbecsülni Kunszentmárton lakosságának nagyságát is a megszállás első éveiben. Nemcsak Kunszentmárton anyakönyveit tanulmányoztam, hanem a helytörténeti források által említett származási helyek, illetve vonzáskörzeteinek anyakönyveit is.

A török hódoltság 17. század végi megszűnése után még évtizedekbe telt, amíg az elnéptelenedett egykori hódoltsági területek újra benépesedtek. Az elkövetkező két-három évtized a kuruc mozgalmak, a Rákóczi szabadságharc időszaka, amikor tovább folytatódott a hadak járása az ezzel együtt járó megpróbáltatásokkal és szenvedésekkel együtt. Ilyen körülmények között csak a szabadságharc utáni évtizedekben indulhatott meg a viszonylag néptelenné vált Alföld benépesítése. (Barna 1994)

Kunszentmárton telepítéséről három tanulmányt találtam. A legrészletesebben a kunszentmártoni származású római katolikus lelkész, ifj. Dósa József foglalkozott a megszállásról. Történeti kutatásait Szabó Elek szintén kunszentmártoni származású plébános rendezte sajtó alá a Kunszentmártoni Híradó hasábjain. Az újság 1936-ban könyv formájában is kiadta. Itt jelent meg először nyomtatásban a jászapáti származású Radics István 1762. évi visszaemlékezése az újratelepítésről.

A „Megszálló levél" nemcsak a kunszentmártoni öntudat szép kifejezője és erősítője, hanem a fentebb említett 18. századi migrációjának is egyik szép történeti forrás-emléke. (Barna 1994)

Barna Gábor a 275. évfordulóra külön kiadványban megjelentette a város helytörténeti büszkeségét a „Megszálló Levelet" az eredeti 1762. évi tanácsi bejegyzések alapján. Elemző tanulmánya hívta fel többek között a figyelmemet a csongrádi anyakönyvek kutatására is.

A harmadik tanulmányt pedig Benedek Gyula adta ki, melyben 1333-tól kezdődően 1737-ig latinból lefordította, és közre adta Kunszentmárton város okleveleit és fontosabb iratait.

Kunszentmárton újjátelepülésének időpontja

Mindhárom szerző a megszállást 1717-től megkezdődő és 1719 pünkösdjén záruló folyamatként kezeli. Az 1717-es évet 3 db Benedek Gyula által és Dósa József által is idézett tanúvallomás, valamint döntően Orczy (II.) István jászkun főkapitány Kunszentmárton megszállását engedélyező 1717. május 24-én kelt levele támasztja alá.

Sajnos anyakönyvi kutatásaim során az 1717-es Kunszentmártonra utaló bejegyzést egyik anyakönyvben sem találtam. Valószínűsíthető, ha voltak is már abban az évben telepesek, nem lehettek számottevőek, illetve nem az én általam kutatott helységekből származtak.

A telepesek becsült száma

Dósa József írásában 1718 végére az anyakönyvi adatok alapján a telepesek számát megközelítéssel, összesen mintegy 200 főre becsülte. A számításának pontos menetét nem tárta az olvasó elé. 1719 végére már legalább 700-800 lélekszámot becsült szintén anyakönyvek alapján.Véleménye szerint 1720-ra pedig elérte az 1000-et is.

Jászapátiak a Jászapátiból elszármazottakat 500-700-ra teszik.(Dósa-Szabó 1936)

Hogy végeredményben mennyi jász jött Kunszentmártonba, az nem állapítható meg, az apátiak köztudata szerint összesen mintegy 500 lélek, ez azonban aligha valószínű.(Fodor 1942)

Ezekkel a becslésekkel szemben az 1720-as országos összeírásban szereplő 41 fő meglepően alacsony szám. Az 1720. évi egyházi anyakönyvekben szereplő családok jelentős része nem szerepel a regisztrált 41 fő között.

Benedek Gyula elsősorban ezt azzal magyarázza, hogy több család elmenekülhetett, elbújhatott az összeírók elől. Gyanúja szerint Orczy István jászkun főkapitány parancsára Kunszentmár-

tonban is többen elbújhattak az összeírók elől, elkerülendő a korábbi földesurukhoz való visszahurcolást. (Benedek 2002)

Kováts Zoltán inkább azon a véleményen van, hogy a 18 század elején a családok együttélése még igen jelentős. Az összeírt családfők nagycsaládi rendszerben éltek, de az összeírások nem tüntetik fel a velük együttélőket. Az adózás szempontjából ilyen felmérés nem volt szükséges, mert amúgy is kevésbé voltak teherbíróak. Nagycsalád alatt azt érti, hogy a szülő vagy szülők együtt élnek nős fiaikkal, vejeikkel és azok gyermekeikkel, esetleg más odaköltöző rokonokkal. A jobbágyháztartás nemcsak családi munkaerőt foglalkoztatott, hanem cselédeket, sőt egész zsellércsaládokat is. Ezen kívül több társadalmi réteget nem is írtak össze az összeírások során, pl. nemesek, papok, tanítók, licentiátusok. (Kováts 1969)

Ez történhetett inkább Kunszentmárton összeírásánál is véleményem szerint. (lásd később Pongo, Radics, Nagy, Kalmár családok szerepeltetése) Továbbá ezért sem szerepelnek az összeírásban Sydó Mátyás és Lenkes Péter egyházi funkcionáriusok sem.

A Somogy megyei anyakönyvi adatokból számított össznépességet úgy számolta ki Kováts Zoltán, hogy a születési anyakönyvből kiírt szülői családok számát – kiegészítve az ott nem szereplő, de az adóösszeírásokban szereplő családokkal – szorozta a 18. század elejére jellemző átlagos család nagysággal (3,9-4,5 között mozgott, mint szélső határok között), amelyet a Somogy megyei helységeknél átlagolt ki egyházi összeírásokból, illetve a helységek anyakönyveinek feldolgozásánál. Az így kapott össznépességet elosztva az összeírt családfőkkel, egy adózó háztartásra átlagosan 14-16 főnyi népességet reprezentált megyei adóösszeírás alapján. Ha az országos összeírás (1720) jobbágyháztartási adatait tekintjük, akkor pedig 20-26 fő. (Kováts 1969)

A történeti demográfia a születések számából megbecsüli a népesség nagyságát, amit a születések számának és a nyers születési arányszám szorzata ad meg. (Nyers születési arányszám: 1000 lélekre eső születések száma.) 50 ezreléknél magasabbra nem számolnak a történeti demográfiai irodalomban általában. (Kápolnai 1975)

Vannak olyan nézetek, miszerint ez a hagyományos társadalmakban kb. 35 és 55 ezrelék közé esik. (Chiesnais 1992) Őri Péter 34-55 ezrelék között becsüli Mezőkövesd népességét a 17. század végén. (Martos-Őri 2000)

Benda Gyula is hasonlóan járt el Keszthely esetében: számolt 40 és 50 ezrelékkel, valamint a II. József-féle népességszámból és az 1780-as évek születésszámainak átlagából számolt rátát (46 ezrelék) és ezzel is végzett különböző időszakokra becsléseket. (Benda 1997)

Mindezek alapján 4 évre vonatkozóan az alábbi számításokat végezhetjük el Kunszentmártoni anyakönyvek és az 1720-as országos összeírás alapján:

Összeírás	*Háztartások száma*	*Háztartások nagysága*	*Népesség*
1720	43	20-26	860-1118

9. Kováts által megadott nagyság.

A történeti demográfia számításai alátámasztják Dósa József becsléseit. Az első évben valóban elérhette a 200 főt a lakosok száma. Továbbá 1720-ra nemhogy elérte a Dósa által írt 1000 főt, hanem fenti becslések lapján lehetett 1100-1200 fő is. Ennek a teóriának egyedül a családok száma mond ellent, bár rögtön letelepedésük első évében nem szükségszerű, hogy szerepeljen minden család az anyakönyvekben. A családok 1721. évi létszáma azonban már igazolhatja a közel 1000 főt. Talán 1719. évre nem volt jó Dósa becslése, mert 700-800-as becslésével szemben véleményem szerint mindössze 400-500 fő lehetett csak Kunszentmárton népessége.

Év	*Családok száma (1)*	*Átlagos család nagysága*		*Becsült népesség*
1718	45	4,2 (2)	5,5 (3)	189-248
1719	82	4,2	5,5	344-451
1720	133	4,2	5,5	559-732
1721	181	4,2	5,5	760-996

1. A születési, halotti és házassági anyakönyvekben szereplő családok, illetve az azokban nem szereplő, de az 1720 összeírásban szereplő családok összege. Tovább vándorlással nem számoltam az első három évben. Legfőképp azért, mert letelepedést követően 3 évig nem kellett adózniuk a honalapítóknak.

2. Kováts által használt szélső értékek átlaga

3. 1785-ben az össznépesség 2985 fő volt, a családok száma pedig 542.(Dányi 1996)

Év	*Születések száma*	*Nyers születési arányszám*				*Becsült népesség*			
1718	7+2 (5)	35	48 (6)	51 (4)	59 (5)	257	188	176	153
1719	21	35	48 (6)	51 (4)	59 (5)	600	438	412	356
1720	60	35	48 (6)	51 (4)	59 (5)	1714	1250	1176	1017
1721	53	35	48 (6)	51 (4)	59 (5)	1514	1104	1039	898

4. 1746-ban a Canonica visitatio alkalmával összeírt lakosság: 1464 fő, születések száma: 75. (Főegyházmegyei Levéltár, Eger, raktári szám 3141. Districtus Heves)

5. 1767.7.13-án kelt egyházlátogatási jegyzőkönyvben összeírt lakosság: 2619 fő, (Kovács 1997) születések száma: 155.

6. 1785-ben számított nyers születési szám Kunszentmártonban (Népesség: 2985 fő (Dányi 1996), születések száma: 143)

7. A 7 kunszentmártoni anyakönyvi bejegyzés mellett 2 születést Csongrádon anyakönyveztek, ekkor még ugyanis a csongrádi plébános volt felelős az anyakönyvek vezetéséért.

Irodalomjegyzék

Barna Gábor: A mai Kunszentmárton megalapításának története. A „Megszálló Levél". Kunszentmárton, 1994

Benda Gyula: Keszthely népessége, 1696–1851. KSH Népességtudományi Kutatóintézet Történeti Demográfiai Füzetek 16. 1997. 75–143.

Benedek Gyula: Kunszentmárton város oklevelei és fontosabb iratai (1333-1737). Szolnok, 2002. 262.

Benedek Gyula: Szolnok megye újjátelepülése a Rákóczi-szabadságharc után (1709-1730). Szolnok, 2011. 240.

(folytatás a 4. oldalon)

(folytatás a 3. oldalról)
Berkes József:
Tájékoztató családtörténeti kutatásokhoz.
Magyar Nemzeti Levéltár honlap.
Dányi Dezső:
II. József népszámlálásának községi adatai.
Központi Statisztikai Hivatal. Népességtudományi Kutató Intézet, Budapest, 1996. 122.
Dr. Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. Budapest, 1942. 504 .
Jean-Claude Chesnais: La démographie. Paris, PUF, 1992. 26.
Kápolnai Iván 1975. Történeti statisztikai vizsgálódások. In: Sárközi Zoltán – Sándor István (szerk.)
Mezőkövesd város monográfiája. Mezőkövesd, 1975. 397–454.
Kovács Béla: Eszterházy Károly püspök egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei: Heves és Külső- Szolnok vármegye. 1766-1767. Eger, 1997. 489.
Kováts Zoltán (1969): Somogy megye népessége a XVII-XVIII. század fordulóján. Csákabonyi Balázs, Kaposvár, 1969. 53.
Martos Gizella – Őri Péter: Mezőkövesd demográfiai viszonyai a 17. század második felében. Demográfia, 2000. 43/1. 105.).
József-Szabó Elek: Kunszentmárton története I. Kunszentmárton, 1936. 257.

Benke Zoltán
helytörténeti kutató

ÜZENET A MÚLTBÓL

„el adó és alkalmatos házat […] a Nemes 3. Kerületek számára” – Volt-e a Jászkun Kerületnek saját háza Pesten?

A 18–19. század fordulóján igen érdekes ingatlanvásárlási törekvések jelentek meg a Jászkun Kerület elöljáróságainak körében. 1790-ben a nagykun települések vásároltak egy ingatlant Jászberényben azzal a céllal, hogy a Nemesi Közgyűlések idején a saját településeik elöljáróinak állandó és megfelelő szálláshelyet tudjanak biztosítani. Az épületet 1800-ban a nádor engedélyével lebontották, és a helyén egy új, tágasabb házat emeltek.

Egy nemrégiben előkerült forrás szerint 1800 tavaszán – nagyjából a nagykunok építkezési kérelmével egy időben – a Jászkun Kerület tisztikara is házvásárlási célokat fogalmazott meg, ám nem Jászberényben tervezték ezt, hanem Pesten.

A két időpont egybeesése úgy tűnik nem véletlen: a nagykunok ingatlanvásárlása és építkezése mögötti okok (állandó minőségű szálláshely biztosítása, kisebb szállásolási költségek) példaként álltak a Jászkun Kerület grémiuma előtt is.

A megfelelő épület feltalálására Már András kiskunkapitány kapott megbízást, aki 1800. április 11-én kelt levelében jelentette, hogy a kutatás sikeres volt, talált egy megfelelő épületet, méghozzá *„alkalmas jó helyen, a Ketskemethi kapu előtt fekvő Unicornis nevű Házat”*.

A kerületi elöljáró megállapítása szerint mivel az épület nem túl régen épült, így jó állapotú volt; 15-16 szobával, 5 konyhával, illetve kamrákkal bírt, nagy udvara volt, amelyben 3 istálló állt, kocsiszínnel, kiskerttel és pincével.

Kérdés persze, hogy beazonosítható-e valahogyan ez az épület? A Kecskeméti kapu a középkori pesti városfal egyik keleti kapuja volt és nagyjából a mai Kálvin téren, a Kecskeméti utca és a Múzeum körút kereszteződésénél állt. Mivel a 18. századból már igen nagy mennyiségű térkép maradt fenn, ezért elvileg közelebb is juthatunk az épülethez.

Balla Antal kataszteri térképe 1785-ből.
A képen pirossal jelöltük az Unicornis ház korabeli helyét
Forrás: Hungaricana Közgyűjteményi Portál

Bár a kapitány leírása az épület környezetét illetően nagyon szegényes, így csak nehezen és nagy bizonytalanság mellett lehetne csak a térképen megtalálni, szerencsénkre azonban az épületbe 1823-ban egy gyógyszertár költözött, melyet a jelentősége miatt az 1830-as pesti várostérképen már meg is jelöltek. Ezek alapján megállapítható, hogy az Unicornis Ház nagyjából a mai Baross utca és az Üllői utca sarkán állt.

A keresés tehát sikeres volt, némi problémát jelentett ugyanakkor, hogy az épület tulajdonosa – Jeszenszky Mihály királyi ügyész – igen magas eladási árat állapított meg: 23 ezer forintot.

Már András mindamellett azon az álláspontonvolt, hogy – mivel értesülései szerint az összeg korábban 18-19 ezer forint körül mozgott – abból alkudni is lehetne.

A Jászkun Kerület Közgyűlése azonban úgy döntött, hogy nem kíván tárgyalni az árról és a fennálló gazdasági problémák (kölcsönök, háborús költségek stb.) miatt a „Pesten leendő ház vétel boldogabb időre halasztatik". József nádor 1800 júliusában a Közgyűlés terveiről, illetve döntéséről értesülve azzal zárta rövidre az ügyet, hogy gyakorlatilag megtiltotta a Kerületeknek, hogy a házvásárlással foglalkozzanak, így az első kísérlet lényegében sikertelenül zárult.

Az ügy azonban nem került le teljesen a napirendről. Nagyjából egy év elteltével a Közgyűlés ismét elővette a kérdést, ám ezúttal más úton próbáltak eredményre jutni. Levelet fogalmaztak József nádornak, melyben előadták, hogy a jászkun főkapitány és több magas rangú tisztviselő is panaszkodott amiatt, hogy a pesti hivatalos útjaik során alig tudnak megfelelő és biztonságos szállást találni, és ha találnak is, jellemzően igen drágán. A Közgyűlés ezért kérte a nádort, hogy a Jászkun Kerület számára engedélyezze, hogy 8000 forintos költségen belül egy házat vásárolhasson Pesten. Ezután Dósa Antal főjegyző kapott utasítást, hogy egy igényeknek megfelelő ingatlant keressen.

A főjegyző írásbeli jelentését sajnos nem sikerült megtalálnunk, a közgyűlési jegyzőkönyv azonban tartalmaz némi információt az ingatlanról. A bejegyzés arra utal, hogy az épületet már korábban kinézhették, esetleg ajánlották a Kerületeknek, így az sem zárható ki, hogy a nádornak írt, 8000 forintos keretösszeg sem véletlen.

A Közgyűlés előtt ismeretlen volt ugyanakkor az épület, tehát mindenképpen be kellett vizsgáltatni ahhoz, hogy a nádor engedélye után meg tudják vásárolni. Ez arra enged következtetni, hogy Dósa Antal megbízatása sokkal inkább ezen vizsgálat lefolytatására szolgált.

A főjegyző jelentése alapján azonban a nevezett épület elég rossz állapotban volt, felújításra szorult, ez pedig újabb költségekkel járt volna. Ismét feltehetjük a kérdést: megállapítható-e, hogy hol állt az épület? A közgyűlési jegyzőkönyv a „Setétek Pesti házá"-nak nevezi az ingatlant, ami arra utal, hogy az a nemesi származású, Pest vármegyében többféle hivatali tisztséget is betöltő Setéth család vagy valamelyik tagjának volt a tulajdona. Mivel azonban ennél több nem derül ki az épületről, így annak hozzávetőleges meghatározására sem tudunk kísérletet tenni.

Alkudozásra, tárgyalásra pedig most sem került sor, mivel József nádor még ugyanezen év decemberében elutasította a Kerületek kérését. A korábbi alkalommal csak szűkszavúan hárította a Districtusok kérelmét, ezúttal azonban sokkal részletesebben és nyugodtabb hangnem fejtette ki álláspontját a kérdésben. Válaszában kiemelte, hogy a Kerületek és településeik már így is jelentős gazdasági terheket, még kiegyenlítetlen tartozásokat cipeltek, amiket egy ilyen vásárlás és felújítás költségei csak még jobban megterhelnének, ezért ő jelen helyzetben nem támogatja a kérelmüket.

A Közgyűlés így – igazodva a nádor válaszához – úgy döntött, hogy a pesti ház megvásárlására vonatkozó terveiket „boldogabb időkre" halasztják. Mivel erre jelen ismereteink szerint végül nem is került sor, ezért ezen házvásárlási elképzelések csak érdekes, ám talán túlságosan is ambiciózus kísérletként kerülnek be a Jászkun Kerület történetébe.

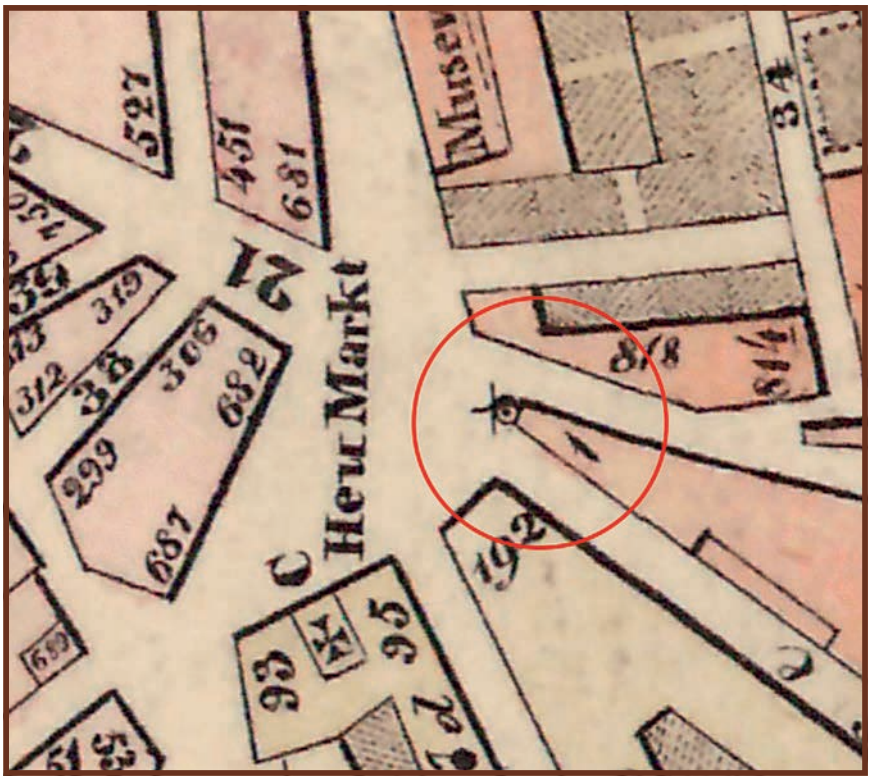

Részlet Pest-Buda beépített területének várostérképéről, 1830
Forrás: Hungaricana Közgyűjteményi Portál

Források:

MNL JNSzML IV.1.b.
Közigazgatási iratok.
Fasciculus 2. 668/1800.

MNL JNSzML IV.1.a.
Közgyűlési jegyzőkönyv 668/1800.

MNL JNSzML IV.1.b.
Közigazgatási iratok.
Fasciculus 1. 1788/1800.

MNL JNSzML IV.1.a.
Közgyűlési jegyzőkönyv 1970/1801.

MNL JNSzML IV.1.a.
Közgyűlési jegyzőkönyv 2015/1801.

MNL JNSzML IV.1.b.
Közigazgatási iratok.
Fasciculus 2. 2043/1801.

Felhasznált irodalom:

Borsos Béla: Régi pest-budai patikák üvegedényei. In: Antall József (szerk.): Orvostörténeti közlemények 71-72. Budapest, 1974. 71-94.

Horváth Gergő: A jászberényi Kunház története. In: Csönge Attila – Pozsgai Erika – Szabóné Maslowski Madlen (szerk.): Zounuk 32. A Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára évkönyve. Szolnok, 2018. 83-130.

Horváth Gergő
levéltáros

Emlékezés régi jászberényi tanárokra XIII.

A jászberényi főgimnázium tanárai közül, az itteni évek után, sokan folytatták munkásságukat egyetemi tanárként. Így Vonház István is, aki a 20. század elején volt az intézmény tanára. Bár jászberényi szolgálati idejének utolsó másfél évét engedélyezett szabadságon töltötte, későbbi gazdag élettörténete és a Jász Múzeum igazgatónője arra inspirált, hogy írjak róla.

Vonház Istvánn nyelvész, történész, svábkutató 1881. augusztus 14-én Mezőpetriben született. Több információ szerint édesapja földmíves, földbirtokos volt. Ma is van egy Vonház-dülő elnevezésű külterület Mezőpetriben, ami a Vonház család tulajdona volt.

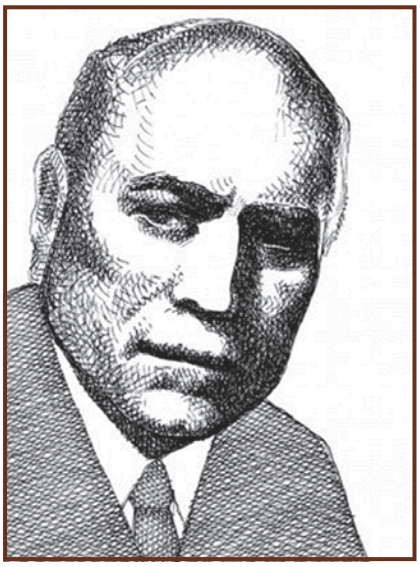

Vonház István képe a Szatmári arcképek című sorozatból Muhi Sándor rajza

Mezőpetri (románul Petreşti, németül Petrifeld) tipikus svábfalu, községközpont Romániában, Szatmár megyében. A Nagyvárad-Szatmárnémeti országút mentén, Nagykárolytól 11 km-re délnyugatra fekszik. Vonház nevű személyeket megkerestem elektronikus, illetve postai levélben, de nem reagáltak. Mezőpetri alpolgármesterétől Marchis Ottótól viszont hathatós segítséget kaptam.

Tanulmányai

Vonház István Nagykárolyban járt gimnáziumba. Papnak készült, ezért az érettségi vizsga után a premontrei szerzetesrend jászói szemináriumában tanult tovább. A rendből azonban kilépett, mielőtt még pappá szentelték volna. Ezt követően a Budapesti Tudományegyetem hallgatója volt. Németlatin szakos tanári diplomát szerzett.

Az egyetem utáni évek

Többféle típusú oktatási intézményben dolgozott, magyar, latin, görög, német és francia nyelvet tanított. Az 1904/05-ös tanévben próbaéves tanár volt a budapesti Wagner Manó-féle nyilvános főgimnázium és nevelőintézetben, Rákospalotán. Az iskola tulajdonosa Wágner Manó magyar királyi kormányfőtanácsos, intézettulajdonos, gimnáziumi igazgató, vármegyei törvényhatósági bizottsági tag, városi képviselő, Rákospalota díszpolgára volt.

Az 1904-ben készült képen az eredeti Wágner Manó -féle intézmény épülete látható, Rákospalota Erdősor, a mai Bartók Béla utcájában állt

1906-07-es tanévben okleveles gyakorló tanárként került a jászberényi főgimnáziumba. A szakvizsgát tett kisegítő, helyettes tanár már ekkor az ötödik osztály osztályfőnöke lett.

A következő tanévekben a főgimnázium dr. Orbay Antal-féle zeneműgyűjteményének őre és a segélyező egyesület pénztárosi feladatát is ellátta. Az I. osztály osztályfőnöke volt. Érdekesnek tartom, hogy félévente hosszabbították meg a tanári viszonyát.

Francia műveltségi elemek a magyar nemzet múltjában című értekezését két alkalommal is felolvasta.

Az 1908/09-es tanévben már doktori címmel rendelkezik. Az 1909. március 21-én kelt hivatalos levélből kiderül, hogy ebben az évben rendes tanár lett. Folytatólagosan a II. osztály osztályfőnöke volt. A tantestület életében ebben az évben is tevékenyen vett részt, *Heine lírai költészete* címmel tartott felolvasást.

Az 1909/10 tanév érdekesen alakult számára. Az I. félévben tanította szaktárgyait, a III. osztály osztályfőnöke volt. A helyi sajtóban több ismeretterjesztő tárcája jelent meg és folytatta a felolvasói tevékenységet. *Heine mint szatirikus* címmel tartott előadást. 1910. január közepétől azonban a tanév végéig, majd a következő tanévben is minisztériumi engedéllyel szabadságon volt. Hogy miért?

Julianna nevű leánya 1996-ban a következőképpen írt erről Mezőpetribe küldött levelében: *„Jászberényben gimnáziumi tanárként is továbbképezte magát. Helyettesítő tanárról gondoskodva a gimnáziumban szabadságot vett ki, így több évet töltött Párizsban és Londonban nyelvismerete bővítése és más országok életének megismerése céljából.”* 1914-ben a spanyol nyelvet is megtanulta spanyolországi nyári szabadsága alatt.

Jászberényi tanársága 1911-ben befejeződött. Ezután Budapestre került, ahol a többéves szabadsága lejártával a Budapesti Kereskedelmi Akadémián német és francia nyelvet és levelezés tanított.

Kinevezték a Budapesti Állami Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság tagjának *francia és német kereskedelmi nyelv és levelezésre,* az Országos Magyar Királyi Gazdasági Szaktanárvizsgáló Bizottságban pedig *magyar kereskedel-*

mi levelezésre és kereskedelmi ismeretekre. A Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesületének választmányi tagja volt.

A dr. Tóth Andrással közösen írt francia nyelvkönyv

Az 1914-es év az I. Nagy Háború kitörésének éve. Vonház István kezdettől a Császári és Királyi. 82. Székely Gyalogezred tartalékos főhadnagyaként vett részt a harcokban.*„Rövidesen hadifogságba került és négy évet töltött el Szibériában. Hadifogságának ideje alatt orosz újságok és néhány irodalmi könyv alapján tanulmányozta az orosz nyelvet és megfelelő szakkönyvek nélkül önmaga állított össze egy orosz nyelvtant. Három év elteltével jutott csak hozzá egy orosz nyelvtankönyv, melynek alapján meggyőződhetett arról, hogy az általa kidolgozott szabályok helyesek voltak*" – írta a leánya. S csak 1918 őszén került haza Magyarországra.

1919-ben a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen a Közgazdasági kar francia kereskedelmi nyelv és szakirodalmi tanszék egyetemi rendkívüli nyilvános tanára, 1924-től pedig egyetemi nyilvános, rendes tanára lett.

1925-ben a *Hivatalos Közlöny*ben jelent meg: *„A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi kar kebelében működő felső kereskedelmi iskolai tanárképző-intézet tanulmányi tanácsának tagjaivá az 1925-26. tanévtől számítandó négy év tartamára (…) és dr. Vonház István egyetemi nyilvános rendes tanároknak az egyetemi közgazdaságtudományikar által történt kiküldését jóváhagyólag tudomásul vette és a nevezetteket említett tisztükben a mondott idő tartamára megerősítette.*"

Azt olvastam az Előőrs című újság 1932. március 6-i számában, hogy a pécsi egyetem tanára volt. S még egy dolog utal arra, hogy Pécsett is taníthatott. 1931-ben ott adta ki híres könyvét, amiről később írok.

Az 1933/34-es tanévben a kar dékánjává nevezték ki. A Pesti Napló 1933. október 1-i számában olvasható: *„A Közgazdasági Egyetem szombati megnyitásán dr. Grosschmiedt Lajos lelépő dékán átadja dr. Vonház István új dékánnak a dékáni láncot.*" Az ünnepség végén *„…dr. Vonház István, az új dékán tartott székfoglaló előadást a román elemek magyarországi beszivárgásának történetéről.*"

Dékáni ideje alatt több emlékezetes eseményre került sor. 1933 decemberében a Közgazdasági Egyetem 10 éves fennállását ünnepelte, az egyetem aulájában tartott jubileumi hangversenyen jelen volt a dékán is. Doktorrá avató ünnepségeket szerveztek, melyeken a dékán rövid lelkesítő beszédet mondott.

Az egy évre szóló megbízatása alatt több esemény megzavarta a munkát az egyetemen. Az ország egyetemein 1933-ban a zsidó diákok egyetemi képzése ellen voltak tüntetések, incidensek. *„dr. Vonház István a közgazdasági egyetem dékánja személyesen intette rendre hallgatóit*" – olvasható többek között Az Est, 1933. december 15-i számában.

Az *Újság* 1933. szeptember 3-án írt arról, hogy a Centrum Menzán Vonház István dékán megtiltotta az állástalan diplomások ingyenes étkezését, illetve a rossz tanulók ingyenes étkezését. Óriási felháborodást váltott ki a rendelkezés. 1934. január 18-án az *Esti Kurir „Erkölcstelen állapotok voltak-e a diákmenzán*" címmel számolt be arról, hogy a Centrum Menzaszövetkezet tisztviselőnőjét megvádolták azzal, hogy *„feslett erkölcsű nő és a Nagykörúton sétálva keresi kenyerét.*" Bírósági tárgyaláson végződött a történet. A dékán határozott fellépésével teremtett rendet az intézményben.

Közéleti tevékenysége

Az 1909-es évtől a rendes tagja volt a Katolikus Középiskolai Tanáregyesületnek, a Magyar Filológiai Társaságnak és Magyar Néprajzi Társaságnak.

1911-től tagja volt a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak, már 1911. október 22-én az alakulógyűlésen is részt vett.

1923. május 1-jén az *Illatszerész* című lap hírelte, hogy a Corvin Vegyészeti Laboratórium, Weisten Pál Részvénytársaság igazgatósági tagja.

A Közgazdasági Egyetem Foederatió Emericana Blokkjának tanárelnöke volt. 1934-ben a Sycambria corporatio tízéves jubileumi ünnepségén nagyúrrá avatták – írta a *Nemzeti Ujság* 1934. június 27-én.

Az Egyetemi Francia–Magyar Társaság díszelnöke és az Egyetemi Francia Kör tanárelnöke volt.A külügyi és közigazgatási hallgatók körének védnöke volt.

A *Pesti Hírlap* 1933 júliusában számolt be arról, hogy a Szent Erzsébet egyházközség tisztújításán a képviselőtestület alelnökké választotta Vonház Istvánt. 1936 januárjában szintén a Pesti Hírlap tudósított az Országos Közgazdatestület és a Közgazdák Egyetemi Szövetsége egyesüléséről, az alakuló közgyűlésen tiszteletbeli elnök lett.

A közgazdasági egyetem doktoravatási ünnepségén Pesti Hírlap 1929. január 19-i számában olvasható cikk fényképe

(folytatás a 8. oldalon)

(folytatás a 7. oldalról)

A közéleti tevékenységhez sorolom segítő tevékenységét is. Évente karácsonyi ünnepséget, vacsorát tartottak azoknak a hallgatóknak, akik nem tudtak hazautazni. Professzorként minden évben részt vett ezeken az alkalmakon, s bátorító beszédet intézett a diákokhoz.

Irodalmi munkássága

1908-ban a *Jászberény* című hetilapban *A szatmár megyei német nyelvjárás hangtana* címmel értekezése jelent meg. *„Anyanyelve iránti szeretetből nagy érdeklődéssel tanulmányozott és elemzett minden egyes szót és különös örömére szolgált, ha váratlan összefüggést fedezett fel”* – emlékezett a leánya. Szinnyei József a *Magyar írók élete és munkái* 14. kötetében említést tesz az értekezésről. Ez az írása már *e-könyvben* is olvasható.

1912-ben a Szegeden megjelent *Paedagógiai Repertóriumban* az 1911-ben kiadott munkák szerepelnek. Ebben olvasható, hogy Vonház István dr. *A párizsi kereskedelmi iskolák szervezete* címmel írt értekezést a *Kereskedelmi Szakoktatás* XIX. 13., 14. számában. Szintén ebben a lapban jelent meg 1915-ben *A modern nyelvek tanítása,* a *Modern nyelvi írásbeli dolgozatok* című írása és *Glauser, Dr. Ch.: Benyomások a VII. nemzetközi közgazdasági kongresszusról* című cikkének fordítása francia nyelvből.

Az *Irodalom Történet* című folyóirat *„dolgozótársa”* volt. 1912-ben a Műelemzés rovatban *Gálos Rezső: Lukáts István költeményei* című értekezését mutatja be. Az értekezés a Temesvári felsőkereskedelmi iskola 1910-11. évi értesítőjében jelent meg.

1913-ban szintén a Műelemzés rovatban a következő című ismertetése olvasható: *Vonház István: Alexander Petőfi: The Apostel, Childe John, Simple Steve, Cypress Leavesfromthe Grave of DearEthel, SelectedLyrics 173–176. p.* William N. Loew magyar születésű new yorki ügyvéd Petőfi Sándor Az apostol című költeményét fordította angol nyelvre ezt tevékenységet elemezte Vonház István.

Egyetemi professzorként, a nemzetközileg elismert svábkutató több évtizedes kutatás nyomán írta meg az ősök Württembergből Szatmárba telepedésének történetét. *A szatmár megyei német telepítés* című könyvéből megtudjuk, hogy a történelmi Szatmár megyébe 1712 és 1838 között német nyelvterületről valamivel több, mint 8000 sváb személy érkezett, akik 31 helységben telepedtek le, először gróf Károlyi Sándor hívására, majd a család többi tagja folytatta a tevékenységet.

Hogy honnan is jöttek a szatmári svábok, azt már ők maguk sem tudták. Mindenki csak a Schwarzwaldot emlegette, ha erről volt szó. A szatmári svábok őshazáját dr. Vonház István egyetemi tanár fedezte fel tulajdonképpen a huszadik század elején. *„Beutazta és felkutatta azokat a területeket, ahonnan Szatmár megye német nyelvű lakosainak ősei származtak”* – írta leánya, Julianna. Családjegyzékeket állított össze a régi szatmári és würtembergi dokumentumok alapján. 31 svábfalu minden adata megtalálható a könyvben.

A *Földrajzi közlemények* 1933. IV. számában dr. Karl János többek között a következőket írta a könyvről ismertetésében: *„A magyarországi német telepítésekre vonatkozó irodalomban a címben jelzett mű egyedülálló. Szerzőnk már régibb idő óta tanulmányozza a szatmármegyei svábok telepítésének történetét. Kezdetben tisztán nyelvészeti adatokból indult ki és úgy kísértelte megállapítani azt a területet, amelyről a telepítés történt. Később hozzáférhetővé vált számára a Károlyi grófok levéltára, ahol azután tárgyára vonatkozóan kimerítő adatokat talált. Ezeket dolgozta fel munkájában. Értékét nagyban növeli az az eljárása, hogy a vonatkozó okleveleket ill. részleteket is közli, miáltal mások ilyen irányú munkásságát is jelentősen támogatja. (…) Ismertetésünket azzal végezhetjük, hogy szatmármegyei svábokra vonatkozólag mindenkor elsőrendű és alapossággával páratlanul álló forrásmunka marad.”*

A külügyi és közigazgatási hallgatók körének védnökeként a tablóképen

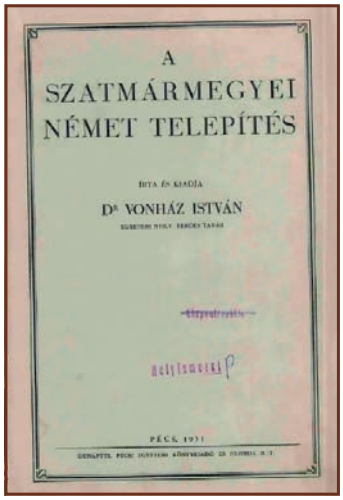
A
SZATMÁRMEGYEI
NÉMET TELEPÍTÉS
IRTA ÉS KIADJA
Dr. VONHÁZ ISTVÁN
PÉCS, 1931

A híres munkája

Több helyen is megjelentek a könyvvel kapcsolatos értekezések, így például 1914-ben a *Századok* című lapban. 1932-ben a *Pannonhalmi Szemlében* dr. Kurzweil Géza ismertette és dicsérte a könyvet.

A *germán étvágy* című cikk az *Előőrs* című lapban riasztóan érdekfeszítőnek találja Vonház István írását a sváb falvakról, az ott élő német ajkú emberekről.

A könyvet 1914-ben Budapesten az Athenaeum kiadó jelentette meg, 1931-ben pedig Vonház István Pécsett adta

ki saját költségén. A mezőpetri születésű Merli Rudolf plébános, 1997-ben ezt a munkát ismét kiadta, szintén saját költségen.

2019-ben, azaz ebben az évben két helyen is aukcióra került egy-egy példány a műből. A Szőnyi Antikvárium 2019. évi árverésén 6000 forint volt a kikiáltási ára.

Nem derült ki, hogy elkelt-e. Egy másik példányt a könyvből az internetes aukción, a Vaterán 8000 forintért hirdettek meg. A könyvet több doktori disszertációhoz is felhasználták.

Írásai a Révay Nagy-Lexikonban is megtalálhatók: a 8. kötetben Goethe életrajza, a 9. kötetben német irodalmi életrajzok.

A *Hivatalos Közlöny* 1931-ben közölte: *Francia nyelvkönyv és kereskedelmi levelező a felsőkereskedelmi iskolák III. évfolyama számára. Írták dr. Vonház István és dr. Tóth András. Franklin, – a címben jelzett iskolák számára (660-02-38/1931. sz. alatt) tankönyvül engedélyezve. 12.sz.Közi.116.*

Család, privát élet

Leánya, Julianna 1996-ban Salzburgban kelt leveléből tudom, hogy 1912-ben vette feleségül Krazsof Annát, négy leányuk született.

Felesége és lányai is részt vettek a társasági eseményeken. Az újságok rövid híreiből az derült ki, hogy egyszerre csak egy leány volt például a bálokon. 1934-ben a Bristol Szállóban rendezett közgazdász táncestélyen feleségével és Annie nevű leányával vett részt. 1934 februárjában a pesti Szent Imre-kollégium táncestélyén szintén Annie volt ott az édesanyjával, s 1935-ben a Katolikus Társaság bálján ő táncolt magyar táncot. 1939 nyarán *Tenniszbált* rendeztek *Balatonalmádiban,* amelyen Annie édesanyjával együtt vett részt. A Pest-vidéki Törvényszék Bálján 1938-ban pedig már felesége és Magdi nevű leánya volt jelen. A negyedik lányról nincs ennyi információm sem.

A *Fővárosi Közlöny* két alkalommal is beszámolt Vonház István ingatlannal kapcsolatos eseményéről. 1928. február 17-én a következő volt a hír: *Dr. Krazsof Józsefről illetősége dr. Vonház Istvánra (IX. Mester u. 36. sz.), 8964. hrsz., öröklés. 1935. június 5-én pedig telekvásárlásról szól a hír: Budapesti Szervita Szerzetesrendről dr. Vonház István és nejére (I. Orbánhegyi-út), 8360/6.hrsz 9823*52 P-ért.* Ekkor még a II. Margit-körút 101-ben laktak. *Magasföldszintes lakóház* építésére kaptak engedélyt. Az építésztervező Oszwald Gyula volt.

1945-ben Budapest ostromakor megsebesült, nagy testi és lelki szenvedés után 1945. november 27-én meghalt. Felesége, aki súlyos beteg volt, négy héttel élte túl férjét.

Emlékezés

A jászberényi gimnázium 1943-44-es évkönyvében az iskola volt tanáraira való emlékezésben olvasható: dr. Vonház István a *francia kereskedelmi szakirodalom terén kiváló érdemeket szerzett.*

Balra a főtéren lévő obeliszk felirata, jobbra a Dr. Vonház Istvánról elnevezett iskola bejárata Mezőpetriben
Fotók: Marchis Ottó alpolgármester

1946-ban az Egyetemes Filológiai Közlönyben kegyelettel megemlékeztek elhalálozott tagjaikról, köztük Vonház Istvánról. Mezőpetriben, a város főterén felállított obeliszkkel emlékeztet Mezőpetri híres szülöttére, dr. Vonház Istvánra. A 2007 óta méltó emléket állító obeliszk felirata:

„*Sein größtes Verdienst besteht in der Darstellung der Ansiedlungsgeschichte des Sathmarer Schwaben, ihrer Mundart und ihrer Sitten*"

(A legnagyobb érdeme a szatmári svábok letelepedésének, nyelvjárásuknak, szokásaiknak leírásában rejlik.)

Mezőpetriben az általános iskola dr. Vonház István nevét viseli.

A tanárra, a tudósra próbáltam a lehetőségeimhez mérten emlékezni. A leánya emlékező szavai pedig az ember alakját idézik fel: „*Emberi magatartása, jósága, nyugodt, bölcs humora, lelkiismeretes, becsületes gondolkodása, egyszerű életmódja és mindenkori segítőkészsége is felejthetetlen marad*"

Források:

A jászberényi Magyar Királyi Állami József Nádor Reálgimnázium értesítői 1906-1912 között, illetve 1944.
Flemmer-Vonház Julianna levele, édesapja életrajza Maerchis Ottó alpolgármester (Mezőpetri) közvetítésével
Földrajzi közlemények 1933.IV.
Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái, 14. kötet
Pintér Jenő (szerk.): Irodalomtörténet, 1912. és 1913. évi száma
Pesti Hírlap 1912-1945 közötti számai
Pesti Napló 1928-1934 közötti számai
Budapesti Hírlap 1912-1940 közötti számai
Századok 1914. évi számai
http://www.muhisandor.eoldal.hu/fenykepek/10.-szatmari-arckepek/145.-vonhaz-istvan.html
https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_SZSZ_HELYRITK_1931_szmegyei_nemet_telepites/?pg=22&layout=s
https://kortarsmuveszet.weebly.com/lang-melinda-szatmar-megyei-svab-deportaltak-emlekiratai.html
http://misc.bibl.u-szeged.hu/8999/1/mp_1912_1793_365-464.pdf
http://www.udvardy.adatbank.transindex.ro/?action=nevmutato&nevmutato=Bura%20L%C3%A1szl%C3%B3&kezd=61
http://real-j.mtak.hu/2798/1/IrodalomTortenet_1913.pdf
http://mtdaportal.extra.hu/books/a_cs_es_kir_81_szekely_gyalogezred.pdf
http://real.mtak.hu/20807/1/21szazadisvab.pdf
http://www.udvardy.adatbank.transindex.ro/?action=nevmutato&nevmutato=Bura%20L%C3%A1szl%C3%B3&kezd=61

Csörgő Terézia
nyugdíjas biológia-kémia szakos tanár

JÁSZ-KUN TÖRTÉNELMI ARCKÉPCSARNOK

Emlékezés a feledésbe merült jászberényi születésű Bencsik Mihály jogtudósra

Teljes nevén **györgyei és füzesmegyeri Bencsik Mihály** Jászberényben született híres egyetemi jogtanár, vagy akkor használt kifejezéssel közjogász volt. A jezsuita jogtudósra a Jász Hírlap 1927. május 22-i számában Dr. Kele József által írt *„Emlékezzünk a régiekről”* cikkben figyeltem fel. Ebben említi györgyei és füzesmegyeri Bencsik Mihály magyar jogtudóst, *„aki 1670-ben született Jászberényben és ma már a Jászságban nem is ismerik a nevét.”* E rövid tanulmánnyal születésének 349. évfordulóján idézzük fel emlékét.

Családja és életrajza

A Bencsik család (györgyei és fűzesmegyeri) Nyitra, Pozsony, Bars és Pest megyékben birtokos nemes család volt, amely magát a Czirkveniki Benczith családból származtatja. A család nemességét III. Ferdinánd 1637. augusztus 19-én kelt *címeres* levélben erősítette meg. A család nevét később a könnyebb kiejtés után írhatták Bencsiknek. *„Ezen nemzetségből származtatja magát a fűzes-megyeri és györgyei Bencsik család. Első hitelesen tudható tagja Bencsik Mihály, aki 1670 körül született Jászberényben.„* (Lásd Nagy Iván könyve)

Latin tanulmányait a „Jézus-rendbeliek” - jezsuiták - gyöngyösi középtanodájában végezte, innen a nagyszombati egyetemre ment tanulmányait folytatni. Először bölcseletből mesteri koszorút nyert, azaz a széptudományok és a bölcselet mestere lett 1690-ben. Miután érdeklődési köréhez közelebb álltak a jogtudományok, elhatározta, ezen a területen folytatja tudásának növelését. Első tudományos eredményeit még egyetemi évei alatt,1691. szeptember 2-án jegyezték fel, amikor is az esztergomi káptalan pártfogása mellett és Koller Ferenc – aki a nagyszombati egyetem jogi tanára volt - elnöklete alatt a hazai jogból tartott vitaindító előadást,1693. január 7-én pedig a római jogból – abban a korban császári jognak nevezték - nyilvánosan vitatkozott.

1314 **Bencsik Michael**, civ., ung., ꝛc Jaszberiniens.→ Jászberény 46, *Fok:* 1689. **Ph Bacc,** 1690. **Ph Lic,** 1690. **Ph Mag.**

1690-ben Bencsik Mihályt eredetére nézve jászberényinek írják és a bölcsészeti graduatusok közt találjuk (lásd 2. forrásm.)

Híres alma materét ideiglenes elhagyva „hites ügyvéd” lett, majd Pozsony megye ügyésze és táblabírája. Később Nagyszombat szabad királyi város tanácsosa lett, majd visszatérve egyetemére közel húsz éven keresztül a nagyszombati jogi karon a hazai jog elméletének rendes tanára volt. Itt a jogi karon a törvénykezést Lehotay Endre szentszéki jegyző tanította.

Bencsik Mihály felesége a nagyszombati Húzó János leánya, Zsófia volt, akinek jelentős vagyonnal rendelkezett.

Nagyszombat város követeként részt vett az 1712. és 1714-15. évi országgyűléseken. 1712. április 3. és augusztus 2. között Pozsonyban ülésezett az országgyűlés, de a kitörő pestisjárvány miatt feloszlatták. Ezután a Jász-Kun kerület ügyében Bécsbe küldött országos választmány egyik legtevékenyebb tagja volt.

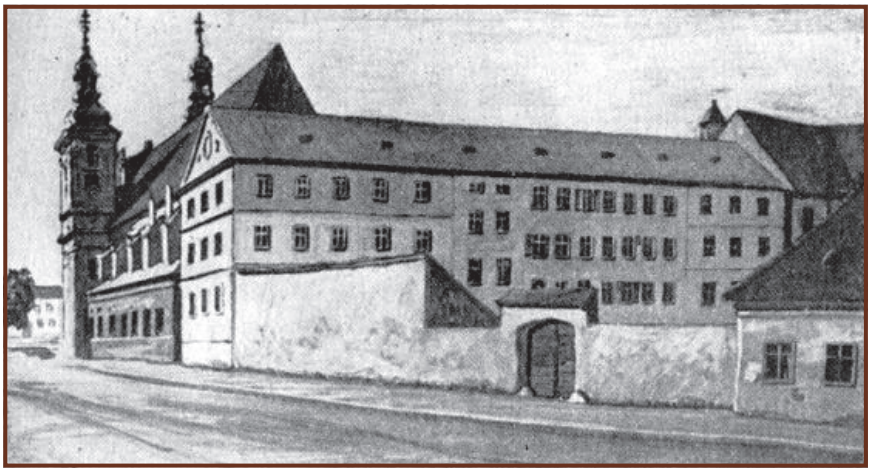

Az 1635-ben Pázmány Péter által alapított Nagyszombati Egyetem

A Rákóczi szabadságharcot követő megbékítő politikai hangulat nemcsak a politikai rendezésnek kedvezett, de a jogrendszer szisztematikus áttekintésére és átalakítására is jó alkalmat kínált. Erre építve szavazta meg az országgyűlés Bencsik Mihály professzor, nagyszombati szenátor megfogalmazásában előterjesztett jogi reformmunkálatok tárgysorozatát, melyben önálló helyet foglalt el a magyar „praxis criminalis” – amelyet „Büntető Eljárásnak,” vagy egyszerűen csak „Büntetőtörvény”-nek neveztek - kidolgozása.

A törvényjavaslat büntető javaslatait június 23-tól augusztus 3-ig tartó vitasorozat tárgyalása során részletes vizsgálat alá vették.

Végső fokon Bencsik javaslatait nem foglalták törvénybe – akkori szóhasználat szerint *„a becikkelyezés elmaradt.”* Bónis György – neves jogtörténész - szerint ennek okát nem a politikai vagy jogi vonatkozásokban látta, hanem kizárólag technikai forrásokban találta. Időközben az országgyűlési rendek felállították az általános jogrendezésre hivatott *„Systematica Commissio-t”* –, amely a törvények és eljárások javítására kiküldött bizottság volt, 1717-ben Pozsonyban össze is ült, de minden törvényhozási eredmény nélkül ért véget munkájuk.

Bencsik Mihály tudományos művei

Első jelentős munkája 1691-ben Nagyszombatban jelent meg *„Conclusiones Patrio-Juridicae ex consvetudinario iure Inclyti et Apostolici Regni Hungariae”* címmel. *„Húsz tételben (conclusióban) foglalkozik a magyar törvénykezés rendszerével, a büntető perekkel, ahol nagyon részletesen elemzi a per egyes részeit, idézés, megjelenés, kereset, kifogások, pervallás, ítélet és a perorvoslatok körüli elvekkel.”* Ezzel a munkával az akkori magyar perrendtartás első részletes összefoglalását állította össze.

Második munkáját két évvel később, 1693-ban írta meg „Dissertatio prooemialis cum conclusionibus ex libro I. et II. institutionum imperialium címmel.

Ez a két mű nemcsak a szerző sokoldalúságát, jogi és irodalmi jártasságát illusztrálja, hanem törvényszerkesztő és jogtudósi kvalitásait is megcsillogtatja.

A magyar jogtudományban nagyobb jelentőségű volt Bencsiknek a magyar közjogról írt munkája.

Ez a harmadik nagy munkája is Nagyszombatban jelent meg 1722-ben. *„Novissima Diaeta nobilissima Principis S§O. Inclyti Regni Hungariae partiumque eidem annexarvm sive propositiones academicae lege nobilitares etc. ius patriae publicum redolentes.*"

Ebben a munkában huszonhárom állításban (propositióban) tárgyalja a közjog elveit, mindegyikhez csatolt kérdésekben a *„kételyesebb tanokat vitatván meg, azon mind az elő- mind zárszóban kijelentett szándékkal*" és ezzel az összes magyar államjog átfogó körrajzát adja meg. Ezzel a munkával ő volt az első katolikus jogtudós, aki a magyar közjogot tüzetesen tanulmányozta.

A Pázmány Péter alapította nagyszombati egyetem, amely az Eötvös Lóránd Tudományegyetem jogelődje 1935-ben rendezett egy konferenciát a „Jogi professzorok emlékezete" címmel, ahol Bencsik Mihály munkásságát is hosszasan méltatták, mivel **ő teremtette meg a magyar büntetőjog alapjait, a magyar büntetőjog önálló művelésének úttörője volt.**

A tudományos konferencián rámutattak, hogy a jászberényi születésű Bencsik Mihály a magyar földben gyökerező, a magyar gyakorlatra támaszkodó művet kívánt létrehozni.

„Ha javaslatában mégis fel kell ismernünk az osztrák btk. tagadhatatlan hatásait, de ez nem annak a jele, hogy a magyar jogtudomány a szolgai utánzásig alacsonyodott volna le, hanem annak, hogy legkiválóbbjai ki tudták válogatni az idegen rendszerből azt, amit át lehetett venni, s amit az ősi jogrend érdekében el kellett mellőzni. Így bízvást mondhatjuk, hogy Bencsik büntetőjavaslata az első önálló magyar büntető törvénykönyvi tervezete." Büntető törvénykönyvi tervezetét a magyar országgyűlés is megtárgyalta. További érdekesség, és ez már nem jogi tárgyú, hogy Bencsik Mihály az 1722-ben írott művében (Nobilissima etnovissimadiaeta Posoniensis) a szlávokról, mint meghódított népről ír, és ez alapján kétségbe vonta az államéletben való részvételi jogukat. *„Bencsik művében feleleventette a középkori magyar krónikákból a Szvatopluk által fehér lóért a magyaroknak eladott ország legendáját, abból azt a következtetést vonta le, hogy a szlovákok, mint Szvatopluk népének leszármazottai örök időkre a magyarok alárendeltjeivé váltak.*"

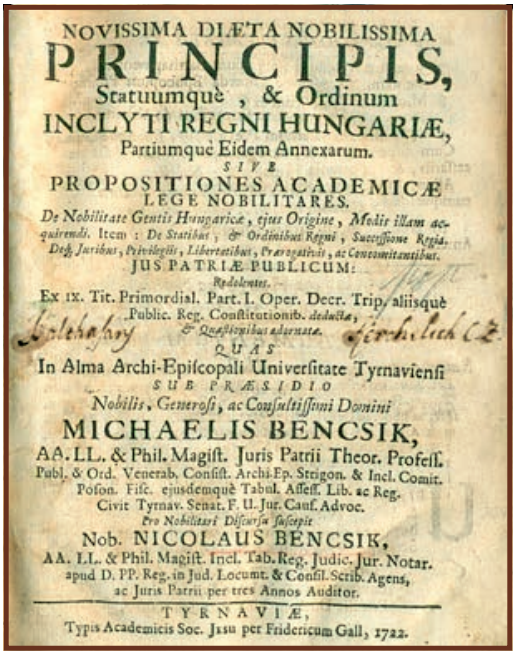
NOVISSIMA DIÆTA NOBILISSIMA
PRINCIPIS,
Statuumquè, & Ordinum
INCLYTI REGNI HUNGARIÆ,
Partiumquè Eidem Annexarum.
SIVE
PROPOSITIONES ACADEMICÆ
LEGE NOBILITARES.
De Nobilitate Gentis Hungaricæ, ejus Origine, Modis illam acquirendi. Item: De Statibus, & Ordinibus Regni, Successione Regia, Dcfc. Juribus, Privilegiis, Libertatibus, Prærogativis, ac Concomitantibus.
JUS PATRIÆ PUBLICUM:
Redolentes.
Ex IX. Tit. Primordial. Part. I. Oper. Decr. Trip. aliisquè Public. Reg. Constitutionib. deductæ,
& Quæstionibus adornatæ.
QUAS
In Alma Archi-Episcopali Universitate Tyrnaviensi
SUB PRÆSIDIO
Nobilis, Generosi, ac Consultissimi Domini
MICHAELIS BENCSIK,
AA. LL. & Phil. Magist. Juris Patrii Theor. Profess.
Publ. & Ord. Venerab. Consist. Archi-Ep. Strigon. & Incl. Comit. Poson. Fisc. ejusdemquè Tabul. Assess. Lib. ac Reg. Civit. Tyrnav. Senat. F. U. Jur. Canf. Advoc.
Ero Nobilitarè Discursu susceptis
Nob. NICOLAUS BENCSIK,
AA. LL. & Phil. Magist. Incl. Tab. Reg. Judic. Jur. Notar. apud D. PP. Reg. in Jud. Locumt. & Consil. Scrib. Agens, ac Juris Patrii per tres Annos Auditor.
TYRNAVIÆ,
Typis Academicis Soc. Jesu per Fridericum Gall, 1722.

Bencsik Mihály
1722-ben írt főművének címlapja

Szinte rögtön erre válaszként megszületett Jan Baltazár Magin szlovák katolikus pap (1681–1735) nagyszabású latin nyelvű munkája, melyet röviden Apológiának szoktak nevezni.

Magin plébános azzal érvelt, hogy mivel a szlovákok itt éltek, itt születtek, joggal részesei a magyarságnak, hiszen őseik vendégszerető módon fogadták be a honfoglaló magyarokat, sőt szerződést kötöttek velük, így a két nép közös hazájává vált a későbbi Magyarország. Az 1720-as évek végén kezdődött meg az ún. Bencsik-Magin szinte a mai napig tartó vita a szlovák és a magyar történészek között.

Bencsik Mihály 1728-ban halt meg Nagyszombatban.

Felhasznált források:

A közös haza konfliktusai. A Kárpát-medence népei és kelet-közép-európai kapcsolataik Kodolányi János Főiskola, 2014

Bencsik Mihály jogtudós jellemzése. 1855. március 26. (M. Akad. Ért. 1855-.: 181-191. 1. Ebben a nagyszombati jogtudományi kar megalapításának és az első jogi vitatkozásnak rövid történetével foglalatik.

Bognár Krisztina – Kiss József Mihály – Varga Júlia: A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635–1777. Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 25. Budapest, 2002

Bónis György: A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata. Budapest, 1934

Egyetemünk történetének levéltári és kézirattári forrásai 1635–1970 II. Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 8. Budapest, 1982

Felvilágosodás és természetjog kora a magánjogban (1711–1830) http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/felvilagosodas.htm

Horváth Pál: Adalékok a politikai-kamerális tudományok és a modern jogtudomány kifejlődéséhez Magyarországon. A jogászképzés Budára települése és a politico-cameralis tudományok oktatása 225. évfordulójának tiszteletére rendezett tudományos emlékülés 2002. május 16-17 Budapest ELTE tanulmány.http://www.ajk.elte.hu/file/05_HorvathPal-Adalekok.pdf

Jogi professzorok emlékezete /Pázmány Péter Tud. Egy. jogi kari szemináriumának emlékhetén/ (1935. szept. 30-október 5.) http://mek.oszk.hu/07200/07218/07218.pdf

Kollai István: Emlékezetpolitika Szlovákiában és a szlovák társadalom magyarságképe Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola Ph.D. értekezés, 2014

Magyar jogtörténet. A tradicionális jog (szerk.) Béli Gábor, 2014

Nagy Iván: Magyarország családai. Címerekkel és nemzékrendi táblákkal. Pótlék kötet, 1868

Szarka László: A szlovákok története. Budapest, 1993

Vissi Zsuzsanna–Szögi László: Az Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára http://library.hungaricana.hu/hu/view/ELTE_Tort_08_II/?pg=168&layout=s

Metykó Béla
helytörténeti kutató

Fényszarui telepesek Dunántúlon

2018. december 15-én Helytörténeti Konferencia keretén belül emlékezett meg a Fényszaruiak Baráti Egyesülete (FÉBE) és Jászfényszaru városa Kiss József (1924-1989) általános iskolai tanár és helytörténeti kutató a község történetének feltárásban és megőrzésében végzett elévülhetetlen kutatómunkájáról.

Kiss József általános iskolai tanár, helytörténeti kutató

A konferenciát megelőzően a róla elnevezett Helytörténeti Gyűjtemény épülete előtt munkásságára, az általa kiadott egyik összefoglaló tanulmánya bemutatásán keresztül emlékezett meg a FÉBE Tóth Tibor elnök vezetésével, dr. Kiss Dávid Sándor rövid előadásában. Az előadásban Kiss József tanár úr élete utolsó napjaiban megjelent *„Jászfényszarui telepesek Dunántúlon 1946–1950”* című tanulmányának (szerkesztette: Szurmay Ernő, felelős kiadó: Csikós Ferenc; Jászfényszarui Nagyközségi Tanács VB.; 1989, Szolnok) ismertetése hangzott el a következőképpen.

A tanulmány első passzusa az áttelepülés motívumait mutatja be. A második világháború során és az azt közvetlen követő időszakban jelentős földterületek kerültek parlagra. E tekintetben háromféle okból szabadultak fel földek.

A nagybirtokosok java része még a harcok átvonulása előtt nyugatra távozott, avagy a frontokon lelték halálukat, így birtokaik gazdátlanul maradtak. Időközben megindult az egyházi földek államosítása, és a németajkúak, svábok áttelepítése (az 1946. áprilisi IX. törvénycikk alapján), amely révén szintén hatalmas földterületek maradtak parlagon.

A háborút követő nehéz időszakban égetően fontos volt, hogy a felhagyott földeket művelés alá vonják. Ennek érdekében még 1945 áprilisában, a háború lezárása előtt megkezdődött a gazdátlanul maradt és felosztható földbirtokok kiosztása a földdel nem rendelkező szegényparasztság számára. Az ideiglenes kormány földreformok keretében a helyben földet szerezni nem tudók számára az áttelepítést tartotta megoldásnak. Az áttelepülések országszerte elsősorban a Dunántúl és a Tiszántúl irányába történtek.

Jász-Nagykun-Szolnok megyében a népesség arányait tekintve igen sok (már 1945 júniusában 766) földigénylő maradt föld nélkül, ezen belül is a legtöbben Fényszaruról jelentkeztek arra, hogy készek áttelepülni. A Jászfényszarui Földigénylő Bizottság összesen 220 földigénylő családot vett lajstromba.

Kiss József Jászfényszarui telepesek Dunántúlon 1946–1950 című kötetének borítója

Kiss József tanár úr az 1970-es évek folyamán mélyreható levéltári, földhivatali kutatásokat végzett és számtalan személyes interjút rögzített a még élő, az áttelepítésekben érintett fényszaruiakkal.

Az Országos Földbirtokrendező Tanács rendelkezése alapján Fényszaruból két fő helységbe nyílt lehetőség áttelepülni, a Fejér megyei Hantosra és a Győr-Moson-Sopron megyei Fenyőfőre.

Az akkor még Nagylókhoz tartozó Hantos helység elnevezés alatt lényegében számos, részben néptelen, javarészt tanyasi rendszerű kis településekből, pusztákból álló körzet értendő. Itt mindösszesen 4800 katasztrális hold földterület várt kiosztásra, és az áttelepítendők könnyebb beilleszkedése érdekében elsősorban katolikus településekről vártak betelepülőket.

Dr. Kiss Dávid Sándor Kiss József helytörténeti kutató munkásságára emlékezik ***Fotó: Glonczi Rudolf***

Így esett a választás a színtiszta katolikus lakossággal bíró Fényszarura.

A hantosi viszonyokat 1945 nyarán a kitelepülésben érdekelt családok küldöttei szemlélték meg. Októberre megszületett a hivatalos határozat is, és megkezdődhetett a jelentkezők áttelepítése. Ennek értelmében az első hullámban, még '45 őszén, először csak a telepes családok férfi tagjai költöztek át mezőgazdasági eszközeikkel, baromfikkal, egy évre való élelmükkel, némi takarmánnyal, vetőmaggal és tűzhelyükkel.

Lakásul a felhagyott uradalmi épületek szolgáltak. A terveknek megfelelően még november folyamán a telepfelügyelő vezetésével közösen megkezdődtek az őszi talaj-előkészítő munkálatok. A szántást és az őszi búza vetését a mindössze tíz telepes családfő a hátrahagyott uradalmi munkagépek és a helybeliek segítségével végezte. Az áttelepülők sorsa eleinte igen mostohának bizonyult.

A hantosi szegénységet jól jellemzi, hogy sem fűszereket, sem sót, sem paprikát nem lehetett kapni, de gyufa és ecet sem volt elérhető, a helyben termelt tejtermékeket a jobb módú városiak magas összegekért felvásárolták, amit a kispénzű földművelő lakosság nem tudott megengedni magának.

Az áttelepülők közül külön említést érdemelnek Jáger Ignácék, akik 660 melegágy-rámában már a télutótól fogva (1946. február) palántákat neveltek, és koratavasszal ők látták el a többi telepes családot paprika-, paradicsom-, uborka-, dinnyepalántákkal.

Hantos (akkor még Nagylók község elöljárósága) a hivatalos döntést, miszerint településük telepes-községgé lett nyilvánítva, csupán 1946 februárjában kapta meg. Így 1946 márciusában végre megkezdődhetett a családtagok utazása.

Az összesen 46 áttelepülő család (212 fő) számára 45 db zárt vasúti kocsiból álló teljes szerelvényt rendeltek a fényszarui vasútállomásra, ahová 39 fogat szállította ingajáratban a családokat minden ingóságukkal. A költözés többek elmondása szerint három napon át tartott, április 3-6. között.

Lényegében egy család egy vagont foglalhatott el, oda zsúfolták minden bútorukat, terményüket, mezőgazdasági eszközeiket és állataikat. A telepesek együtt kellett, hogy utazzanak barmaikkal, hiszen a költöztetés alatt, az úton is etetni, itatni kellett azokat. Főzéshez és melegedni, aki tudta a tűzhelye kályhacsövét a kocsi oldalán kidugta és úgy tüzelt, de sokaknak erre sem volt lehetőségük. Számos család embertelen körülmények között, ivóvíz és élelem híján utazott, és gyakran a higiénia legalapvetőbb formái sem voltak megteremthetőek.

A hantosi élet nehezen indult 1946 tavaszán a fényszarui telepesek számára. Venni alig lehetett valamit, azt sem a telepesek vagyoni háttere, sem a helybeli ellátás nem tette lehetővé. Aki tehette cserekereskedelem révén próbálta gyarapítani állat- és mezőgazdasági szerszám állományát (többen elcserélték kerékpárjukat süldőre, vetőmagra, tejtermékre).

Az áttelepülők eleinte ólakban, pajtákban éltek, a családok egymást kerítésből bontott téglafalakkal választották el. Ahogy az időjárás engedte megkezdődött a vályogvetés, jóllehet a felhúzott falakat nem tudták betetejezni, mivel sem lécet, sem cserepet nem lehetett kapni, így hát papírral tapétázták ki a plafont, az üres gerendázat közé meg szalmát púpoztak fel, hogy így csak a nagyobb zivatar idején essen be az eső.

Akinek vályogra sem tellett, azok földbevájt putriban húzták meg magukat. A tervezett 280 családi házból csupán 185 épülhetett meg, aminek az oka az építőanyag-hiány mellett az volt, hogy a kétkezi munkásokat elvonzották a környező városok magasabb bérrel járó munkálatai. A helyzetet csak tovább tetézte a nyár folyamán tomboló hiperinfláció.

A helyzeten valamelyest enyhített a telepesek számára kínálkozó hitelrendszer. A családok hitelre tehenet, üszőt, ökröt igényelhettek, sokan anyakocát, juhokat, ekét és boronát is kaptak. Az év második felében újabb csapás jött. Előbb a súlyos aszály, a nyáreleji jégverés, majd aratás előtt éppen a bőséges csapadék olyannyira tönkre tette a termést, hogy sok telepes örült, ha annyit le tudott aratni, mint amennyit előző évben elvetett. A hitel fejébe kirótt magas termény- és hús-beszolgáltatást így sokan nem tudták teljesíteni, és nehezebb körülmények között indultak neki az 1947-es évnek, mint az azt megelőzőnek.

Ha lehet, a hantosinál is nehezebb sors jutott osztályrészül azon telepeseknek, akik Győr-Moson-Sopron megyébe kerültek. Számukra célállomásul a Bakonyban a majdnem teljesen elnéptelenedett apró, zömében svábok lakta települést, Fenyőfőt jelölték ki. Ide Fényszaruról 17 család, összesen 84 fő költözött.

A körülmények a falu elszigeteltsége és természeti adottságai miatt még mostohábbnak bizonyultak. A németajkúak kitelepítése itt még javában folyamatban volt, mikor a jászsági telepesek megérkeztek. A betelepülő szegényparasztok a saját házukban még bentlakó, de már jogfosztott és kitelepítendő helybeliekkel kellett, hogy egyazon házon osztozzanak. Az így hosszú hónapokra egymás nyakára ültetett szerencsétlenek között óhatatlanul ellentétek szítódtak.

Ezen időkből számos fényszarui telepes számolt be könnyfakasztó jelenetekről, midőn látták, miként fosztják meg a svábokat házuktól, szerszámaiktól, állataiktól, egész addigi életük gyümölcsétől, átadva mindazt a megérkező idegeneknek. Alig hogy megindult a mezőgazdasági munka, hamar megmutatkozott, hogy a fenyőfői föld rendkívül sovány, a megszokott termelésre teljességgel alkalmatlan, a talajt igen sekély dűne homok alkotja, altalaja tömör kőszikla, szántása ekképpen kivitelezhetetlen.

A telepesek – néhány, az erdőgazdálkodásban is lehetőséget látó család kivételével – nem halasztották soká a földhivatalhoz fordulni azzal, hogy kérvényezzék visszatelepítésüket Jászfényszarura. A kérvényezők zöme az engedély birtokában még 1947 tavaszán haza is költözött. A Fenyőfőn maradó néhány család rövidesen a Veszprém megyei Bakonyszentiványba kérte magát áttelepíttetni a jobb körülmények reményében.

A hosszadalmas huzavonával tarkított, rendkívül nehézkes eljárás eredményeként Fenyőfőt 1948-ban telepítésre alkalmatlanná nyilvánították és oda a megye más településeiből kitelepíteni kívánt svábokat zsúfolták be ideiglenesen, ami újabb heves ellentéteket gerjesztett.

A hatóságok nem is annyira az ellentétek kiéleződésétől, mintsem a pár még ott élő telepes család elsvábosodásától tartva megsürgették a Bakonyszentiványba történő áttelepítést, ami ellen az ott élők eleinte nyilvánvalóan tiltakoztak, azzal az indokkal, hogy a már korábban oda betelepítetteket sem tudják ellátni a szükséges szerszámokkal és igavonó barmokkal.

(folytatás a 14. oldalon)

(folytatás a 13. oldalról)

Az 1948 végén mégis véghezvitt áttelepítés jelentősen jobb sort ígért a telepesek számára. A földek termékenynek bizonyultak, a gazdák tágas portákhoz jutottak, és a helybeliek is szeretettel fogadták őket.

Mindezek ellenére oly mértékű beszolgáltatást határoztak meg a telepesek számára, hogy az minden feleslegüket úgyszólván elvitte, fizetségül pedig csak jelképes összeget kaptak, ami végérvényesen elkeserítette az addigra a hercehurcában megfáradt gazdálkodókat.

Alig telt el néhány esztendő, és a termelőszövetkezetek kialakításával újabb, végérvényes fordulat következett a dunántúli telepesek számára. Az intézkedések értelmében a kollektív termelésre hajlandó svábok engedélyt kaptak az egykori – immár telepesek lakta – portájukra való visszatérésre. Ezzel ismét megszaporodtak a svábok és telepesek közti zaklatások.

Rövidesen a telepesek is be kellett, hogy lépjenek a termelőszövetkezetekbe, tulajdonukban pedig jó esetben is csak 1-1 hold föld maradt, de általánosságban teljesen birtokfosztottá váltak. Sokan úgy gondolták, ha már úgyis a közösben kell dolgozniuk, akkor legalább a hazai közöst műveljék, így a hét próbát is kiállt telepesek java része 1950-re – újabb hatósági engedély birtokában – hazatért Jászfényszarura.

Összegezve az áttelepítések időszakát, országosan 33 680 telepítésre jelentkezőt vettek számba a terv kidolgozásánál. A megvalósítás fázisában mindösszesen 100 000 kat. hold nagybirtok és egyházi földterület, valamint 350 000 kat. hold sváb ingatlan került kereken 45 000 földigénylő számára kiosztásra. Jász-Nagykun-Szolnok megye 34 községéből összesen csupán 711 család települt át, minden hatodik telepes pedig Fényszaruról került ki.

Kiss József megállapítása alapján bár az áttelepítés nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, lévén például a Fényszarun jelentkezett 220 földigénylő közül végeredményben 180 föld nélkül maradt, az intézkedés jelentősége mégsem lebecsülendő, hiszen a háborút követő éhínséget, szegénységet időlegesen mégis valamelyest orvosolta azáltal, hogy művelés alá kerültek Tiszántúl és Dunántúl parlagon heverő földterületei.

Dr. Kiss Dávid Sándor
egyetemi adjunktus

Kiskundorozsma újjátelepítésének 300 éves évfordulója

Fényes ünnepséget rendeztek 2019. február 9-én, Kiskundorozsmán, a község újjátelepítésének 300 éves évfordulóján.

A török hódoltság 150 esztendejét a Jászkunság három kerületéből a Kiskunság sínylette meg a legjobban, hiszen települései szinte teljesen elpusztultak. A 18. század elején már lakatlan pusztaság volt, csak egy csárda árválkodott a mai város helyén, amelyben a Halas felől jövő utazók, kereskedők pihenték ki a hosszú út fáradalmait. A Jászkunság 1702-ben történt eladásakor Dorozsmát és Szentmihálytelket is a záloglevélbe iktatták, és a Német Lovagrendnek eladták.

Orczy István,
a Jászkun Kerületek adminisztrátora

A kun puszták legnagyobb részére azonban Szeged városa is jogot formált, s a Rákóczi szabadságharc elmúltával azonnal előállt igényével. Régi birtokainak nagy részét, ha nehezen is, de visszakapta, de a dorozsmai és a szentmihálytelki legelőkért elkeseredett harcot kellett folytatnia. A Szeged környéki puszták tejhatalmú kezelésével a Német Lovagrend Orczy Istvánt, a Jászkun kerületek adminisztrátorát bízták meg, aki megígérte, hogy minden erejével, ha kell karhatalommal is megvédi az „új földesúr" tulajdonát.

Szeged és az adminisztrátor között folyamatos volt a viszálykodás, amelynek végül is maga Orczy vetett véget azzal az elhatározásával, hogy a nevezett pusztákat benépesíti.

Elhatározását tett követte, s 1719-ben Jászapátiból és Jászfényszaruból hozatott jász családokat, akikhez később a Mátra vidékéről, Heves és Nógrád vármegyékből palóc családok is csatlakoztak.

Az új telepesek 1719. február 6-án érkeztek nemes és vitézlő Kálmán István vezetésével Dorozsma pusztáin. A dorozsmai domb körül telepedtek le, ahol évszázadokkal azelőtt a régi Dorozsma feküdt.

Az első telepesek a következők voltak: Saroka Mihály „ductor", Hajdú András zsellér, Tóth András, Forrai András, Godó János, Czékus István, Krison (Krizsai) Bálint, Horváth András, Faját Pál, Maróthi György, Maróthi Péter, László Márton, Molnár Mátyás, Tóth János, Fodor András, Balabás (Balázs) Jákob, nemes Kálmán István, Farkas András, Tóth János zsellér, Sánta Tamás zsellér, Bársonyi András zsellér, Horváth János zsellér, Kiss János zsellér.

A községi élet az új lakóhelyen tehát 23 családdal, és körülbelül 120 fős lélekszámmal indult meg.

Orczy István, a Jászkunság adminisztrátora 1719. február 6-án Gyöngyösön kelt rendeletével nemes Kálmán Istvánt nevezte ki az új telepesek gondviselőjéül, s szigorúan meghagyta, hogy *„nékie mindenki böcsülettel engedelmeskedni tartozik."*

A boldogulás előmozdításáért az új telepesek ingyen házhelyet kaptak, és mindenki annyi földet hasított ki, amennyit a családjával meg tudott művelni. A felszántott területért három évig nem kellett haszonbért fizetniük, de három év múltával mindenki csak haszonbér lefizetése mellett használhatta a földjét.

Ha valaki nem fizetett, akkor el kellett hagynia a földet.

Megindult hát az élet az újjátelepített Dorozsmán, amelynek lakói ugyanúgy megszenvedték a 43 esztendeig tartó eladottságot, mint a Jászkunság többi települése. 1745-ben, a redemptiókor

Dorozsmát a hozzá tartozó Átokházával és Üllés pusztával együtt 11.800 rhénesi forintra becsülték fel, amely összeg kifizetését a településről 160 gazda vállalta magára.

A 19. század elejére Dorozsa lakossága is jelentősen felszaporodott, s a lakosság közül sokan költöztek külterületre, ún. szállásokra, amelyeket a Községi Tanács 1815 decemberében megtartott tanácsülésén először nevezett tanyának.

A Tanács nem szívesen vette a lakosság tanyákon való megtelepülését, de tiltásuk mit sem ért, évről-évre több és több redemptus lakos költözött ki a tanyára. Később tanyaközpontok alakultak ki (Kistemplomtanya, Árpádközpont, Zsombóközpont, Forráskút), a 20. század közepén pedig a dorozsmaiak négy önálló települést hoznak létre. (1948-ban Üllés, 1950-ben Bordány, Forráskút, Zsombó)

Kiskundorozsma 1876-ig a Kiskunság része volt, a Hármas kerület megszűntetésével Csongrád vármegyéhez került, elszakítva ezzel a többi kiskun településtől. 1950-ig járásszékhelyként működött, de 1973-ban Szegedhez csatolták. Az egykor önálló közigazgatással rendelkező település, napjainkban Szeged egyik városrésze, de lakói ma is számon tartják a jász és a palóc gyökereiket, s mindenkor nagy tisztelettel adóznak a község újjáalapítójának, Orczy Istvánnak.

Az újjátelepítés nagy jelentőségű eseményére emlékeztek február 9-én, Kiskundorozsmán.

Az emlékünnepség Dorozsma Keresztelő Szent János tiszteletére felszentelt római katolikus templomában kezdődött, ahol az ünnepi szentmisét Gordos Ferdinánd plébános úr celebrálta, közreműködött a Hozsanna kórus.

A Jászságból érkező vendégek közül többen jász viseletben vettek részt a szentmisén, amely különösen szép látványt nyújtott a dorozsmaiak gyönyörű templomában.

A megemlékezés az Ács Géza Sportcsarnokban folytatódott, ahol nagyszámú ünneplő közönség gyűlt össze. Népes küldöttség érkezett Jászapátiból, Jászfényszaruból és Jászberényből, de szép számmal jöttek a környékbeli kirajzott településekről, Üllésről, Bordányból, Forráskútról és Zsombóról is.

Az ünnepség a jászok történelmi zászlóinak (1745-ös redemptios zászló, 1845-ös Szabad jászok zászlaja), valamint a Jászkürt ünnepélyes behozatalával vette kezdetét. A zászlókat a Jászsági Hagyományőrző Egylet tagjai, a Jászkürtöt Ézsiás Barnabás jászkapitány hozta be, párja, Annamária, valamint Horitné Dr. Bathó Edit, a jászberényi Jász Múzeum igazgatója kíséretében, és adta át Dr. Botka Lászlónak, Szeged Megyei jogú Város polgármesterének. Ezt követően Dr. Botka László polgármester úr köszöntötte a rendezvény résztvevőit, majd megnyitotta a jubileumi ünnepséget.

B. Nagy László országgyűlési képviselő ünnepi beszéde után, Borbás Ferenc jászkun főkapitány üdvözölte a közönséget.

A mívesen faragott székely kaput Lauer István és Mihályffy Béla önkormányzati képviselők adták át a település közönségének, megáldotta Kis-Rigó László szeged-csanádi püspök és Gordos Ferdinánd plébános.

Az avatóünnepségen közreműködött a Pavan Táncegyüttes.

Ezután került sor a díszebédre, ahol a rendezvényhez méltó, ízletes étkeket kínáltak a vendégeknek. Ezt követően a résztvevők megtekintették a Jász Múzeum által a jászok történetéről és hagyományairól szóló kiállítást a Petőfi Sándor Művelődési Házban, a Dorozsmai tájházat, a Keresztelő Szent János templomot, a Kálváriát, a Fogadalmi kápolnát, a Szélmalmot, majd pedig a Jászfényszaru, Jászapáti, Szeged, Üllés, Zsombó, Forráskút, Bordány, Kiskundorozsma települések bemutatkozó kiállítását, a Dorozsmai Íjászok Baráti Köre Egyesület, a kunszentmiklósi Iloncsuk szabadcsapat és az Öreghegyi Bodza citerazenekar bemutatóját a Sportcsarnokban.

Részlet a Jász Múzeum kiállításából *Fotó: Bugyi Gábor*

A köszöntések sorában a kibocsátó jász települések polgármesterei következtek: Győriné dr. Czeglédi Márta, Jászfényszaru Város polgármestere, Farkas Ferenc Jászapáti Város polgármestere, majd a kirajzott kistelepülések elöljárói köszöntötték a jubiláló Kiskundorozsmát.

Üllésről Nagy Attila Gyula polgármester, Tanács Gábor polgármester Bordányból, Gyuris Zsolt polgármester Zsombóról, Fodor Imre polgármester Forráskútról.

Köszöntötte a jubiláló települést és az egybegyűlteket Kakas Béla, a Csongrád Megyei Közgyűlés elnöke is.

Az ünnepségen közreműködtek Mészáros Mária és Juhász Lujza népdalénekesek, Altorjay Tamás operaénekes és a Jászság Népi Együttes.

Az ünnepi rendezvény a Jászkürt és a történelmi zászlók ünnepélyes kivitelével ért véget. Ezt követően került sor A dorozsmai összetartozás kapujának felavatására a Hősök ligetében.

Elmondhatjuk, hogy csodálatos napot töltöttünk el a dorozsmai jászok vendégeiként. Felemelő hangulatú rendezvény részesei voltunk, s méltó módon tiszteleghettünk jász őseink emlékének. Jóleső érzés volt tapasztalni azt az erős összetartozást, amely a jelenkori hagyományőrzés számos területén megnyilvánul, s még háromszáz év múltán is szoros kötelékben egyesíti a jászokat. Köszönjük a szervezőknek és Kiskundorozsma lakóinak ezt a nagyszerű ünnepséget!

Hortiné dr. Bathó Edit,
a Jász Múzeum igazgatója

KÉPES RIPORT
Kiskundorozsma 300 éves jubileumáról Suba Bea fotóival

Gordos Ferdinánd plébános úr a szentmisét celebrálja

A jászok és a kiskunok képviselői a szentmisén

A jubileumi ünnepség résztvevői

Borbás Ferenc jászkun főkapitány

Győriné dr. Czeglédi Márta
Jászfényszaru polgármestere

Farkas Ferenc
Jászapáti polgármestere

Mészáros Mária és Juhász Lujza népdalénekesek

Dr. Botka László Szeged Város polgármestere köszönti a jubileumra érkezett vendégeket

Hajdú Géza, a jubileumi ünnepség főszervezője

A Jászság Népi Együttes jászsági táncokat táncol

Ünnepélyes zászlóátadás

Körtánc a Dorozsmai összetartozás kapujánál

A Bem – Petőfi körkép emlékkönyve a Felső-Kiskunsági Emlékek Háza gyűjteményében

Nemzeti kulturális kincseink egyik, 121 évvel ezelőtt keletkezett, majd eltűnt gyöngyszeme került gyűjteményembe 2019. március 11-én. Különös időegybeesés, hogy 1849. március 11-én győzött a nagyszebeni csatában a Bem József vezette magyar sereg, és 1898. március 11-én avatták fel Budapesten a Bem-Petőfi körképet, mely ezt a csatát ábrázolta. Ezen monumentális mű kiállításának emlékkönyvét bízta rám megőrzés feladatával a sors.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 50. évfordulóját ünnepelte ezidőtájt az ország nemzeti érzelmű lakossága. A bejegyzések tanúsága szerint a hatalmas tömeg könnytől csillogó szemmel, ámulattal nézte a 120 méter hosszú és 15 méter magas körképcsodát. Ezen alkotás méltó párja volt Feszty Árpád Honfoglalás című, Ópusztaszeren ma is látható körképének.

NAGY-SZEBEN BEVÉTELE 1849. MÁRCZIUS 11-EN.

BEM-PETŐFI KÖRKÉP.

FESTETTE:

STYKA JAN, VÁGÓ PÁL és SPÁNYI BÉLA.

Ára 1 frt.

De hogyan is jött létre ez az érzelmeket felkavaró gigantikus vizuális élményt nyújtó alkotás?

1897-ben történt, hogy a hazáját szívből szerető, anyagiakban nem szűkölködő magyarok részvénytársaságot hoztak létre egy nemzeti díszmű elkészítésének érdekében. Kiválasztották a szabadságharc egyik győztes ütközetét, Nagyszeben bevételét az osztrák és orosz csapatok ellenében. A magyar haderőt a lengyel Bem József tábornok vezette, így ez a diadal az ő nevével forrt össze. A magyar sereget olasz légionáriusok, székelyek, jászkunok, lengyelek alkották, szép közös siker volt ez a diadal.

A hagyományos lengyel-magyar barátság jegyében Styka Jant lengyel festőművészt, Spányi Bélát és Vágó Pált kérték fel a mű elkészítésére. Styka a Koscziusko győzelme című képével már bizonyította rátermettségét. Vágó hiteles magyar művészi stílusával, Spányi pedig nagyszerű tájképfestői szaktudásával járult hozzá a sikerhez. Munkatársként közreműködtek még Schönchen, Popiel, Rozwadowszky és Wiwiorszki lengyel festőművészek is.

Az alkotók a tájat, hadmozgásokat, csapat elhelyezkedéseket, az egyének pontos tartózkodási helyét a legpontosabban, leghitelesebben kívánták ábrázolni, ezért Nagyszebenbe utaztak a vázlatok elkészítéséhez. Segítségül hívták a csatában 50 évvel ezelőtt részt vett még élő honvédeket is. Segített Bem egykori hadsegéde, Pünkösti Gergely őrnagy, Fritsch őrnagy a XI. zászlóaljból, Nagy Sámuel székely őrnagy, Szöllősy István és Szabó Lajos marosvásárhelyi egykori honvédek, és még sokan mások.

A Bem-Petőfi körkép részlete

1897. április 20-án Styka Jan Lembergben a Kilinsky parkban felépült körcsarnokában elkezdődött a munka művészi megvalósítása. Styka festette Bem tábornokot, vezérkarát, Bethlen Gergelyt és huszárait, valamint a lován ülő és integető Petőfi Sándort. Vágó vállalta a székelyek támadásának és a honvédek rohamának megörökítését. Vágó Pál a teljes tájkép festésén dolgozott a lengyel kollégák segítségével. A Krumm-patak hídjánál zajló csataképen látható még Egressy Gábor neves színész, az időtájt honvédtiszt, és Erdőssy Rafael bencés tábori káplán, Czetz János ezredes, Dobai József őrnagy, Zarziczki százados, Gróf Teleki Sándor, Kemény Farkas és Hrabovszki a magyar seregből. Az orosz Skariatin tábornok szintén feltűnik a táborkarával együtt, és még sokan mások.

Ökrös szekerek szállítják a magyar sereg ellátmányát, amott sebesült honvédek kötögetik sebeiket.

A kőhídon és környékén zajlik az öldöklő küzdelem.

Szinte hallani a pokoli csatazajt, a Koburg és Würtenberg huszárezred lovasrohamának a félelmetes dübörgését és a dörgő ágyúszót. Egy ágyúgolyó eltalálja az útszéli feszületet, jelezvén, hogy nincs irgalom sem embernek, sem Istennek.

Muzsikáló cigánybanda húzza a marsot, bármilyen különös is ez, de az egykori szemtanúk szerint igenis ott voltak a zenészek a csata közelében. Valóságos, hű képet festettek az alkotók a nagyszebeni csatáról, a tavaszi hadjárat egyik legszebb győzelméről.

Egyetlen „kakukktojás” mégiscsak helyet kapott a képen, de ez megbocsátható a művészet szabadsága és a jó szándék figyelembe vételével. Ugyanis a történelmi valóság szerint a költő nem volt jelen ebben az ütközetben. Ennek oka, hogy Bem úgy érezte, a túlerőben felálló ellenséggel szemben ez a csata nem jelent teljes garanciát a győzelemre, ezért féltve őrzött adjutánsát egy levéllel elküldte a medgyesi paphoz. Az állt az üzenetben, hogy Petőfit marasztalja a paplakban addig, amíg ő nem üzen érte. Ily módon is óvta-védte Bem apó a szabadságharc fontos ikonját, Petőfi Sándort.

1898. szeptember végére elkészült a teljes alkotás. Október és november hónapban 20000 látogató csodálta meg a körképet a helyszínen, Lembergben. 1898. március 11-én, Budapesten a Városligetben felállított körsátorban lélegzetelállító látvány tárult a vendégek szeme elé. Ekkor egy bőrkötésű, fólió méretű üres emlékkönyvet helyeztek el a kijáratnál. 295 oldalt írtak tele a meghatott látogatók az 1899. november 11-ig nyitva tartott tárlaton.

Beírták a könyvbe gondolataikat Petőfi még élő rokonai, barátai, a szabadságharc egykori katonái, főtisztek, tábornokok leszármazottai. Véleményt alkottak az elragadtatás jegyében a századforduló híres irodalmárai, alkotóművészei, politikusai. Első látásra is közel négyszáz híres ember beírását csodáltam meg, de az összességében 10000-nél is több név beazonosítása roppant sok feladatot, felfedezői élményt nyújt még a különböző szakterületű érdeklődőknek. Kétlem, hogy ennyi híres ember, egyáltalán ennyi ember egy emlékkönyvbe valaha is beírhatta volna a nevét, véleményét.

A szabadságharc, Petőfi és Bem tábornok emléke, a festőművészek áldozatos munkája következtében ismét könnyeket csalt az emlékezők szemébe. A lengyel és a magyar nemzet történelmi szövetsége ismét szorosabbra zárt 1898-ban a városligeti sátorban.

A teljesen egyedülálló vendégkönyvet Vasberényi Géza egykor élt dunavecsei helytörténész unokájától vásároltam meg. Vasberényi Petőfi-kultuszgyűjteménye Ernszt Lajos után valószínűleg a legjelentősebb volt 1941-től 1981-ben bekövetkezett haláláig. Ezen emlékkönyv is az Ernszt gyűjtemény darabja volt egykoron.

A relikviát Vasberényi 1941-ben szerezte meg, nem tudni, hogy honnan. A 297. oldaltól üresen maradt lapokra e dátumtól fogva a dunavecsei Nagy Pál – féle Petőfi Emlékház vendégei írták bele neveiket. Vasberényi ugyanis 1941-ben megvásárolta a Petőfi által Dunavecsén 1844-ben bérelt és lakott házat, felújította és abban rendezte be magánmúzeumát. A 373., vagyis az utolsó oldalig az ő vendégei írták be hitvallásukat Petőfi nagysága és Vasberényi elkötelezett hagyományőrző és kutató munkája elismeréseképpen. Hagyatékát, ezt a hatalmas kultúrtörténeti kincset nem vásárolta meg egyetlen hazai kulturális intézmény sem. Nem érdekelte a Bács-Kiskun megyei illetékeseket, de a dunavecsei tanácsot sem. Ez a méltatlan közömbösség így a páratlanul értékes gyűjteményt szétszóródásra ítélte, kereskedők martaléka lett, a ház pedig ma is az enyészet prédája. Szerencsére mintegy negyven műtárgyat ebből a kollekcióból begyűjtöttem. Többek között a hihetetlenül értékes és egyedi Bem-Petőfi körkép vendégkönyvét is 1898-99-ből.

Gyűjteményemben eddig is megtekinthető volt a körkép 1898-ban összeállított és kiadott ismertetője, mely a szakmai leírás mellett a hatalmas képet 12 egymást követő tagra osztva mutatta be. Vannak még a mű részleteiről készült képeslapok, nagyméretű színes nyomatok, és a helyszínen árult Bem-Petőfi érmék is.

A Bem-Petőfi körkép később szomorú véget ért. Styka Jan és a részvénytársaság anyagi vitába keveredett egymással, így a festő a körképet visszavitte Lembergbe.

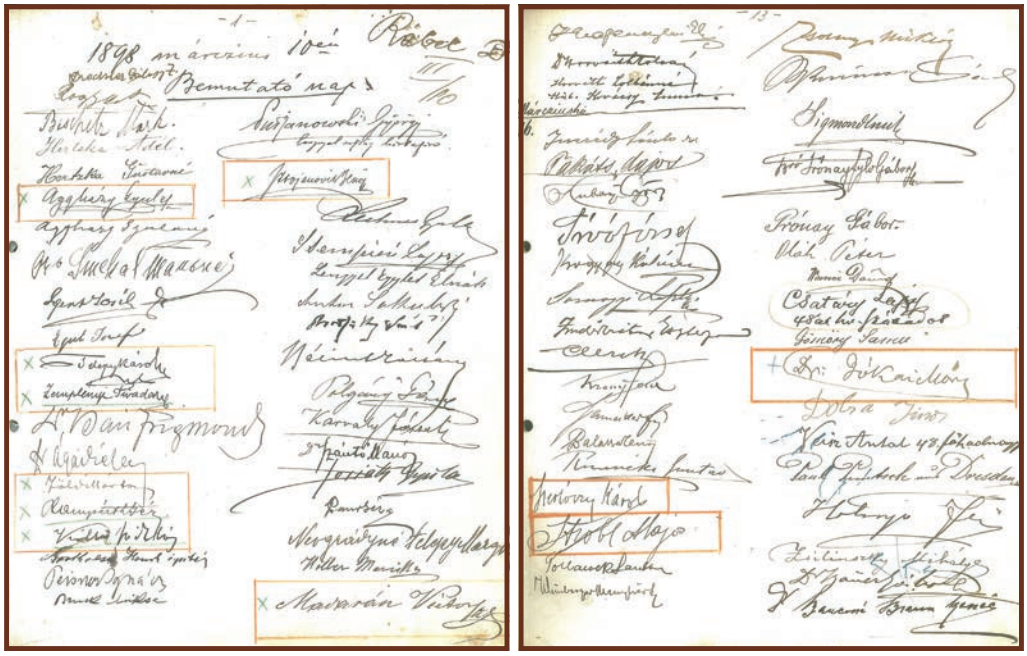

Jeles személyek aláírása az emlékkönyvben

A világháború kitörésekor Styka, hogy megmentse a bombázások elől, részletekre vágva lengyel földre szállította. Ma már kevés részletét tartják nyilván. 2001-ben Budapesten az ecseri használtcikk piacon árulták egy darabját, de sajnos nem tudtam megvásárolni.

Tudomásom szerint voltak és vannak kormányzati tervek és szándékok, hogy a Feszti körkép mintájára, (azt is lengyel festőművészek restaurálták) a Bem-Petőfi körképet is újraélesszék. Ezzel nemcsak a 48/49-es szabadságharcnak, de a történelmi időkben gyökerező lengyel-magyar barátságnak is-mét emlékművet avathatnánk.

Kormányunk nemzeti elkötelezettsége jelentős műtárgyaink visszaszerzésére, helyreállítására, megmentésére, bizakodásra ad okot, hogy egyszer talán újra láthatjuk ezt a lenyűgözően monumentális Bem-Petőfi körképet.

A vendégkönyvet pedig addig is én őrzöm a Felső-Kiskunsági Emlékek Házában Kunszentmiklóson.

Székely Gábor
helytörténeti kutató, műgyűjtő

Helytörténeti kutatók születésnapi köszöntése a Jász Múzeumban

A Jász Múzeumot már az 1930-as években népes helytörténeti kutatógárda vette körül. A múzeum mindenkor egyfajta bázishelye volt a Jászság helytörténeti és a néprajzi kutatásának, s nincs ez másképp napjainkban sem. Jól bizonyítják ezt a Jász Múzeumért Alapítvány kiadványsorozatai is (Jászsági Könyvtár, Jászsági Füzetek, Jászság népművészete), amelyek sorában a jászsági helytörténeti kutatók munkái is gyakran kiadásra kerülnek. Az intézmény és a kutatók kapcsolata azonban nemcsak a munkában, de az elismerésben is megnyilvánul.

A Jász Múzeum és a Jászok Egyesülete 2019. február 16-án szép ünnepséget rendezett két helytörténeti kutató, dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna 80., és Fodor István Ferenc 70. születésnapja alkalmából. A két kutató a több évtizedes kitartó és eredményes munkája révén számos cikkel, tanulmánnyal, önálló kötettel gazdagította a Jászság helytörténeti irodalmának palettáját, s példaértékű munkásságukkal visszavonhatatlanul beírták nevüket a *„Jászok Aranykönyvébe.”*

Az említett napon népes vendégsereg gyűlt össze a jászok patinás múzeumában a két kutató köszöntésére. Elsőként Hortiné dr. Bathó Edit igazgató asszony köszöntötte a megjelent vendégeket, majd a Jászsági Hagyományőrző Egylet egy jászsági dalcsokorral köszöntötte az ünnepelteket. Ezt követően dr. Dobos László, a Jászok Egyesülete elnöke méltatta dr. Suba Györgyné nyugalmazott népművelő munkásságát. Julóka – hiszen sokan csak így hívják – Jászapáti szülötte, s életének nagy részét is ott töltötte, majd jó sorsa Jászberénybe vezette, ahol napjainkban is él férjével együtt. Szülővárosához azonban sohasem lett hűtlen, ma is ezer szállal kapcsolódik ősei földjéhez.

A másik kutató, Fodor István Ferenc nyugalmazott könyvtáros Jászjákóhalmán él és dolgozik fáradhatatlanul. A honismeretben a hagyományőrzésben végzett munkásságát Hortiné dr. Bathó Edit igazgató asszony ismertette, akit több mint négy évtizedes szakmai kapcsolat fűz az ünnepelthez. Pista a munkavégzés során nem ismer tréfát. Egy-egy feladat megoldása érdekében sokszor a végletekig elmegy, s nem átallja az illetőt akár éjfél körül is felhívni.

A születésnapi ünnepség résztvevői ***Fotó: Bugyi Gábor***

A Jászsági Hagyományőrző Egylet ***Fotó: Bugyi Gábor***

Dr. Suba Györgyné, dr. Suba György, Fodor István Ferenc és Terjéki Tünde polgármester az ünnepségen ***Fotó: Bugyi Gábor***

Fodor István Ferenc
a születésnapi tortával
Fotó: Bugyi Gábor

Dr. Suba Györgyné
a születésnapi tortával
Fotó: Bugyi Gábor

E szokása révén született meg az „Éjjeli bagó" írói álneve, bár a Redemptio olvasói őt inkább „Durbincs sógor" néven ismerik.

A méltatások után a köszöntések következtek. Elsőként Pócs János országgyűlési képviselő mondott köszönetet mindkét ünnepeltnek a Jászság helytörténeti kutatásáért végzett, példaértékű tevékenységükért. Majd Jászberény Város képviseletében Szatmári Antalné alpolgármester asszony, Jászjákóhalma nevében Terjéki Tünde polgármester asszony, Jászapáti Város részéről pedig Bíróné dr. Boros Anikó jegyző asszony köszöntötte a két kutatót. Őket a Jászság honismereti szakköreinek, civil szervezeteinek képviselői követték, de jöttek köszöntők Budapestről és Kunszentmártonból is. A szeretet és a tisztelet virágai, ajándékai hamarosan elborították az ünnepi asztalt. Az emlékedett hangulatú rendezvényt ünnepi ebéd zárta, amely során természetesen a jász mintákkal díszített születésnapi torta sem maradhatott el. ***Iris***

Előadás a Csörsz-legendáról

A Jászalsószentgyörgyi Hagyományőrző és Helytörténeti Egyesület január 18-i programjának keretében dr. Farkas Kristóf Vince, a Jász Múzeum történésze a Csörsz-árok legendájából kiindulva a védműrendszerrel kapcsolatos tényeket, kutatási eredményeket ismertette.

A körülöttünk fellelhető jelenségekre, képződményekre nem mindig találunk ésszerű magyarázatot. Ez a hiány keltette életre a mondákat, amelyekben a hiányzó tudásanyagot a képzelőerő hivatott pótolni. Csörsz-vezér legendája az Alföldön végighúzódó sáncárokrendszer keletkezésére próbál magyarázatot adni.

A Csörsz-mondának több variánsa is ismeretes. A legelterjedtebb változat szerint Csörsz-vezér beleszeretett egy rejtélyes királylányba, akinek az apja azzal a feltétellel járult hozzá a nászhoz, hogy Csörsz egy vízi utat építtet a lány és a saját lakóhelye között.

Mivel Csörsz a Tisza partján, a lány a Duna partján élt, így a vezér feladata a Duna és a Tisza közötti hajózható csatorna kiépítése volt. A mondaváltozatok egységesek abban, hogy Csörsz halála miatt a csatorna nem készülhetett el. A jászok számára a monda különösen kedves, hiszen Jászárokszállás nevében is visszaköszön. Bár a településen ma már nincs annak nyoma, hogy ott vonult el a Csörsz-árok, azonban akként vélelmezhető, hogy a város főtere az árokra épült, a város neve pedig úgy fordítható le, hogy az a település, ahol az árok mellett jász csoportok telepedtek meg.

A legendától elvonatkoztatva az árokrendszer nagyon is valós célokat szolgált, jól megtervezett és megszervezett építőmunka eredménye.

A mai ismeretanyagot összegezve dr. Farkas Kristóf Vince előadta, hogy a védművet a IV. században a rómaiak irányításával a szarmaták építették kifejezetten védelmi célokra. Az 1256 km hosszú, több helyen párhuzamos szakaszokból álló védvonal két-három méter mély árok és két-három méter magas sánc együttese volt. A tudományos igényű, mégis közérthető előadás kitért a szarmaták kilétének ismertetésére, valamint a Csörsz-árok feltárásának és térképi ábrázolásának történetiségére is.

A monumentális alkotásnak az utókor többféle új funkciót adott. Használatos volt földútként, árvízvédelmi védműként, vagy éppen vasúti töltésként pl. Jászdózsa és Jászapáti között. Jászárokszállás és Visznek között a Gyöngyös-patak, Tarnaméra és Tarnazsadány között a Tarna folyó vize terelődött bele, a viszneki vízimalom pedig a Csörsz-árokra épült.

Az autópálya építések újabb és újabb jelentős leletanyaggal gazdagítják ismereteinket, melyek feldolgozása jelenleg is folyamatban van.

Jászalsószentgyörgyről elszármazott, de szülőföldjével változatlanul élő kapcsolatot tartó dr. Sallai János, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának tanszékvezető egyetemi tanára saját kutatásainak eredményével egészítette ki és támasztotta alá az elhangzottakat, kiemelve az előadás szakmai értékét. Megerősítette, hogy a katonai felmérések és térképek is ábrázolják az árokrendszer nyomvonalát.

Sajnálatos, hogy a páratlan értékű építmény folyamatosan pusztul – tudtuk meg dr. Farkas Kristóf Vince történésztől –, így félő, hogy a legenda túléli a valóságot.

Dr. Körei Nagy Katalin
jogász

Újabb szenzációs leletek Kunszentmiklóson

Néhány évvel ezelőtt városunkban kiépítették a szennyvízcsatorna hálózatát. Emlékszem, néhányan furcsán néztek rám, amikor a kiásott földet figyeltem, turkáltam, s néha lehajoltam valamely emberkéz alkotta különös tárgyért.

Meggyőződésem ugyanis, hogy a Duna árterületéből kiemelkedő magaslat, és az ős Duna ága, a Bakér bő vize kitűnő életfeltételeket biztosított a különböző korok idetelepedő emberének.

Fotó az ásatás helyszínéről *Fotó: I. Sz.*

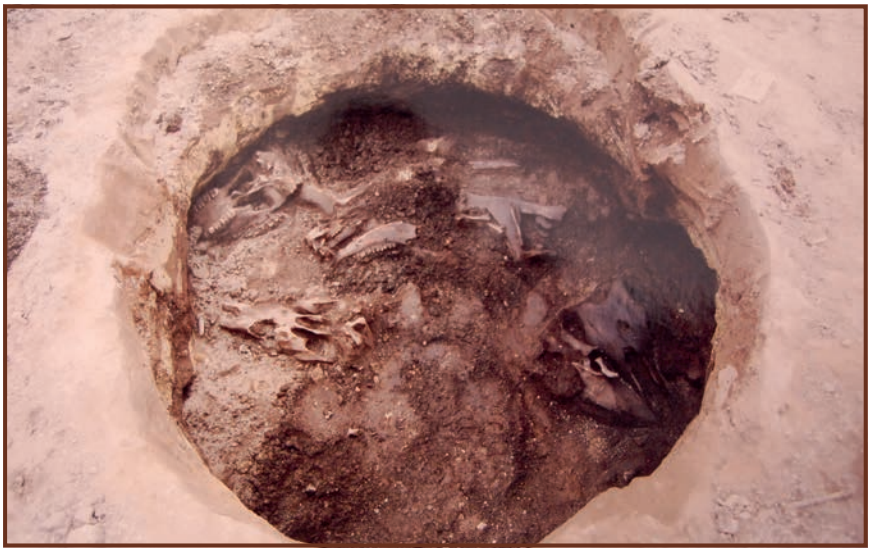

Félig kibontott gödör állatcsontokkal *Fotó: I. Sz.*

A jelenkori ásatások ezt a feltevést tökéletesen igazolják.

2014-ben a Terrán Tetőcserépgyár építkezésbe kezdett Kunszentmiklós déli részén. A törvények előírta kötelezettségének eleget téve kérték a kecskeméti Katona József Múzeum munkatársait a terület előzetes régészeti kontrolljára. Már ekkor kiderült, hogy itt jelentős középső bronzkori települést rejt a föld.

Ekkor írtam először lapunkban, a Bakér Mentében az ásatásról „Évezredek talpunk alatt" címmel. Ezen írás hatására azóta is rengeteg szórványlelettel örvendeztetett meg a város népe, melyek megtekinthetők a Felső-Kiskunsági Emlékek Házában (Sétáló u. 7.)

2018 novemberében folytatódtak a feltárások a cserépgyár területén. Azóta Kovacsóczy Bernadett régésznő úgy jár Kunszentmiklósra, mintha itt lenne állandó lakhelye. Régebben többször is ásott már városunkban. Az országzászló tájékán különös épület maradványait tárta föl, de a Baksay utca középtáján is talált egy török kori temetőt. A már négy hónapja tartó ásatást igazi szenzációnak tartja a régészszakma. Szép lassan kirajzolódik a cserépgyár területén a háromezer-ötszáz, négyezer évvel ezelőtti Bakér parti igen jelentős méretű közép bronzkori település.

A leletek szerint az egykor itt élt emberek állattartással és mezőgazdálkodással tartották fenn magukat. Fejlett kereskedelemre enged következtetni a leletek változatossága.

Megtalálhatók itt a Vatya kultúra mészbetétes agyagedényei és az obszidián kőből pattintgatott szerszámok nem kevés darabja.

A bronzkort követő időkben a később megtelepedett szarmaták, avarok, majd a honfoglalás és a középkor embere is hagyott maga után kézzelfogható tárgyi emlékeket. Gabonatároló gödörbe temetett halottat, csont-, kő- és cserépedényeket talált Kovacsóczy Bernadett, de előkerült a földből az első arany ruhadísz is.

Az Árpád korból eredő házhelyeket tártak fel, tehát bebizonyosodott, hogy a honfoglalás után több mint 300 évvel érkező, és itt letelepített kunok nem lakatlan helyre jöttek.

Egyértelmű, hogy valahol, ide nem messze az egykori településtől temetőt is hoztak létre a korok emberei. A légi felderítés, a felhalmozott szakmai ismeretek, a korszerű műszerezettség, no meg egy kis szerencse bizonyára nagy segítséget jelentenek majd a temető feltalálásában. Márpedig a temetői mellékletekben rejtőző ismeretek nagyszerű következtetéseket kínálnak majd a régészeknek.

A régészek, történészek nem zárják ki, hogy az 1973-ban Kunbábonyban megtalált Baján kagán sírhoz is köthető a megtalált település, hiszen a távolság alig 2-3 kilométer.

Akkor világhírt hozott Kunszentmiklósnak a véletlenül fellelt addig bolygatatlan magányos fejedelemsír, mely mellesleg 2,5 kg összsúlyú aranytárgyak sokaságát is rejtette.

A jelenlegi feltárással jelentőségének megfelelően foglalkoznak a hírközlő szervek, a rádió, a televízió, a sajtó és a szaklapok.

„Egész úton hazafelé azon gondolkodám" – jó Petőfi szavait kölcsönvéve – hogy vajon mi kunszentmiklósiak jó gazdálkodunk-e ölünkbe pottyant kincseinkkel?

Két múzeumépületünk évek óta méltatlanul hanyagolva, funkciótlanul, gazdátlanul alussza álmát, szétfagy és omlik. A kecskeméti Katona József Múzeum pedig fuldoklik a környékünkön talált régészeti anyagokban, új raktárokat kell bérelniük, ahol ezen leleltek ládákba zárva fognak elpihenni a jövő időben.

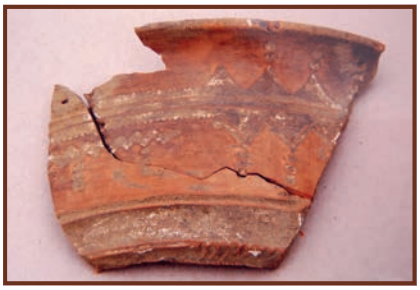

Középső bronzkori festett amfóra töredéke. Fotó: I. Sz.

Nincs senki Kunszentmiklóson, aki fantáziát látna egy állandó helytörténeti tárlat kialakításában? Nem létezik, hogy ne lehetne a múzeum vezetőségével kiállítási együttműködést kötni. No persze, ha megvolna erre a helyi szándék. Megértjük-e valaha, hogy az idegenforgalom oda érkezik, ahol látványosság van? Megértjük-e valaha, hogy az idegenforgalom anyagi, kulturális előnyökhöz juttatná városunkat? Nem beszélve az őseink és leszármazottaink iránti kötelezettségünkről.

Bögre a bronzkorból
Fotó: I. Sz.

Úgy tűnik egyelőre csak szavakban vagyunk lokálpatrióták, tetteink hiányoznak. Egyáltalán méltók vagyunk mi arra, hogy gazdag történelmünket magunkénak mondjuk?

Ezen füstölgő gondolatokkal a fejemben térek haza az ásatás helyszínéről. Izgatottan várom a holnapot, mert minden esély megvan az újabb kincsek előkerülésére a cserépgyár területén még hosszú ideig eltartó ásatás keretében.

Székely Gábor
helytörténeti kutató

Apáink hagyatéka, avagy a ragaszkodás vallomásos könyve

BIHARI GYÖRGY:
APÁINK HAGYATÉKA
(Barbaricum Könyvműhely
Karcag, 2015. 328 p.)

Megható, hogy az apai és az anyagi ágon egyaránt sváb származású Bihari György, az Apáink hagyatéka című emlékirat történetírója, született 1947. november 9-én, így határozza meg önmagát: *„Egyszerűen egy lokálpatrióta érzelmű, a Nagykunság porát-sarát szerető és tisztelő földhözragadt parasztember gyerekének éreztem és érzem magam.”* Tiszta őszinteségét, igazmondását, karakteresen kitartó szorgalmát, a helyi világhoz való ragaszkodását, többször könnyekig elérzékenyülő voltát Édesanyjától, Édesapjától egyaránt örökölte, mint lelki, szellemi, érzelmi hagyatékot. Miközben a végigküzdött életútján kitűnő gyakorlati ember: felnőttkorában brigádvezetőként kezdte a mezőgazdaságban a kenyérkeresetet, majd állattenyésztési ágazatvezető lett, aztán állattenyésztési főfelügyelő, utána főállattenyésztő, a rendszer megváltoztatásakor mezőgazdasági ügyintéző, végül banki dolgozó és nyugdíjas korára önálló gazda.

Amit Bihari György vallomásában az értő és érző ember felelősségével leír, annak kiküzdött súlya van. Hiszen kimondatlanul is vallja, hogy csak akkor szólj, ha jobbat tudsz a csöndnél. Tudja, hogy ő egész életében tanú volt, és ennek a tanúnak most meg kell szólalnia. Hiszen olyan erős emberi tartásokat, indulatokat látott meg már az őt felnevelő családban, az indító gyerekkorban, ami egész pályáján segítette élni. (Nem véletlen az, hogy a szerző a rokonság kitüntetett szavait – *„Dédszüleim,” „Nagyanyám,” „Szüleim”, „Édesanyám”, „Édesapám”, „Kedvesem”, „Feleségem”* – mindig tulajdonnevesítve írja le, kifejezve ezzel is mély tiszteletét és szeretetét.) A szülők foglalkozása, viselkedése elemi erővel hatott az íróra.

Az első könyves író általában még hiszi, hogy az írásnak (és bizonyára az olvasásnak is) jellemformáló ereje van. Ezért hát az írni tudás olyan adomány, amit nem lehet eléggé megbecsülni.

De ez az első könyves szerző, Bihari György képes is ‑ az első próbálkozásra ‑ jól elkapott jólelkű figurákat, anekdotikus szituációkat előhívni, elénk teremteni a múlt ködéből! És nem utolsó sorban ezek a remekbe szabott, élvezetes, színes ligetek lesznek azok a szellemes megközelítések, amelyek miatt is szinte már lehetetlen lesz ennek a könyvnek a letétele.

Ilyen *„az öreg Vaskalapos Szabó Imre”* alakja. Aki a másodikos gimnazista diák legnagyobb ámulatára elárulja, hogy az ő osztályfőnökének, Szalai István tanár úrnak *„Én vágtam el a köldökzsinórját, amikor megszületett.”*

Később, *„Az esküvőnkön a vőfély szerepét Szabó Imre bácsi látta el. Csodálatos versei voltak az ilyen alkalmakra, jól megríkatta és megnevettette a násznépet.”* Az író láthatóan élvezi, hogy amit leír, rögzít, összegez magának és az utókornak, azzal nagyra, tágra nyílik körülötte a világ. Szabó Imre nevelő hatása kétségtelen. Az író rádöbben: *„Előttem szimbólummá vált. Az egyenes jellemű, konok, kitartó, dolgos kun ember szimbólumává.”* Az író rájön, a bölcsesség gazdagabb, mint az okosság, mert benne rejlik a mások tisztelete, megbecsülése és szeretete is. *„Kár, hogy az emberek megöregednek és meghalnak. Annyi, de annyi bölcsesség birtokába kerülnek, aminek továbbadása hasznos lenne. Nemcsak az okos embernek van kisugárzása, hanem az egyszerű és bölcs is gyújthat szikrát maga körül, ami megvilágítja mások útját.”*

De igen emlékezetes Gyuri diákkorából B. Major László tanár úr jóságos alakjának a megidézése is, aki egyébként makarenkói pofonokkal szokta megszégyeníteni a diákokat: *„csak egy fehér köpenyes alakot láttam úszni a levegőben, és hozzám érve két akkora pofont kaptam, hogy beleszédültem. A helyemre támolyogtam, és rettentően szégyelltem magam.”*

Nincs érte harag.

Pompás figurákkal találkozik az író a munkahelyén is. Ilyen a karcagi Háry János: *„esztelenségeket mesélt az öreg Bányai.” „Hát az úgy vót, ecsém, hogy olyan két lovam vót, hogy olyan senkinek a környíken. Hozzá kezdett szülni a báróné. Szólt a báró, hogy Mihály! Azonnal vidd be a naccságos asszont a bábához. Mire beírtem Szeghalom alá, a*

(folytatás a 24. oldalon)

(folytatás a 23. oldalról)
báróné megszült. Fél kézzel kihúztam a gyereket, a másik kézzel meg hajtottam a két lovat. A bába aszonta, hogy jól dolgoztál, Mihály, mehettek visszafelé. Visszavittem a bárónét a kastélyba, a báró meg megdícsért.
A két lú egy óra hossza alatt tette meg a félnapos utat.” „Az se volt semmi története az öregnek, amikor a báró lova beteg lett, és akkor ő Kertészszigetről Szeghalomba ment vele az állatorvoshoz, aki megállapította, hogy Mihály, ez a lú mán Töviskesnél megdöglött, csak a sung hozta be ideig.”

A karcagi tájszólás remek szövegeit rögzítette le itt. Kedveli egyébként a hangulatos szavakat. Ilyen például a *„sírkálkoztunk”* karcagi tájszó is *(„egész nap sírkálkoztunk a jégen”),* azaz csúszkáltunk. Igen választékos hatást ér el például a kies szó használatával. *„Körmendi Lajos magas színvonalon, írói művészetének jellegzetes vonásaival mutatta be művésztársainak a bereki gyógyvíz áldásos hatását, a táj csodálatos kiességét.”* A kies A magyar nyelv értelmező szótára szerint nemcsak félreesőt, lehangolóan elhagyatottat jelent, hanem elsősorban azt, hogy a táj *„Természeti bájainak üdeségével, enyhe változatosságával kellemes hatást keltő, részeinek összhangjával szemet, lelket gyönyörködtető, vonzó, elbájoló.”*

Jóízű színező nyelvi telérekre is talál tehát. De a könyv fő értékei mégsem ezekben rejlenek. (Leírójuk különben sem hajszolja a kuriózumokat.) Hanem a szépen kidolgozott esszészerű vallomásai az igazán felejthetetlenek.

Sohasem olvashattunk még ilyen – a megvilágosodás erejével ható – „hangulatjelentést”, vallomást a karcagi Május 1 Tsz elpusztulásáról, mint amilyet Bihari György leír. Egyszerre tárgyilagos és őszinte, és éppen ezért megrázóan fájdalmas.

Kis túlzással mondva szinte apokaliptikus erejű az, amit a rendszer megváltoztatását átélő főállattenyésztő embersége megélt, látott, és e könyvben fellebbezhetetlen szakszerűségével, igazmondásával, fájó szívvel, lélekkel érzékeltet. *„Életem keserű időszaka volt az! Az ipari szakmával rendelkező jogosultak nem traktort vagy munkagépet vittek, hanem állatot. Miért? Azért, mert azt azonnal pénzzé tették. Az egyik vezető a két legszebb csikót vitte el – sorshúzással, azt mondják, irányítottan (?), amit rögtön a város leggazdagabb cserépkályhagyártója vett meg tőle.*

A sehonnai vízvezeték-szerelő két tehenet vitt el, amit az egyik komája MTZ-traktor után kötött, és úgy vonszolták az állatot, aminek egész életében nem volt kötél a fején, hiszen szabad tartású istállóban élte addigi életét. Otthon megkötötte a kerítésoszlophoz, és kiírta rá, hogy eladó! A kivitt anyajuhokat azonnal levágták, és eladták a húsát. Nem számított, hogy vemhes volt az állat!

Így ment, sajnos, napokig, a téesz szétbomlasztása. A napi politika kereste az alkalmat, hogy hol tud még nagyobbat belerúgni ebbe a folyamatba.

Így vált hamarosan szinte semmivé sok-sok karcagi embernek a munkája, illetve annak eredménye.”

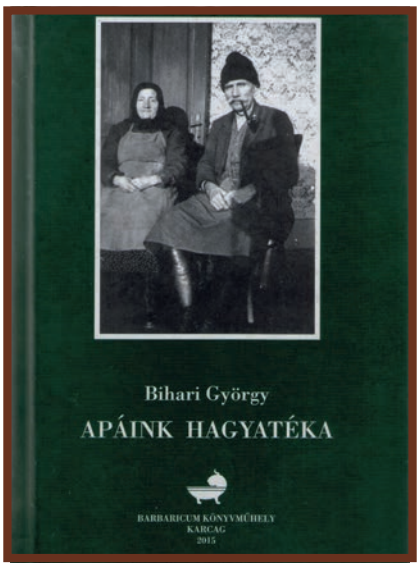

Az alföldi paraszti kultúrában sokkolóan, hegyomlásként bekövetkező életmódváltozás kapujában, 1992-ben vérző szívvel töpreng el az író (a főállattenyésztő) az „aki bírja, marja” jövőn. Mit lehet tenni? Bihari György rövid ideig „új típusú” szövetkezet megszervezését latolgatja *(„talán egy új termelői közösséget – vagyoni alapon – létrehozva”),* de hamar feladja, gyengének érzi magát hozzá, mert képtelen lenne erőszakos áldozatokat hozni a megvalósítás érdekében *(„nekem nincsen erőm embereket elküldeni onnan, ahol eddig a kenyerüket keresték”).*

Ebből a vallomásból itt vádirat lesz! Pontosan a könyv aranymetszetében (a felén túl, a háromnegyedén innen: tehát a leghatásosabb helyén) *„Megmondom őszintén, én magam is kezdtem foglalkozni a jövőmmel. 1992-ben lejárt az addigi elnök mandátuma. A magam részéről azt az embert nagyon tiszteltem, mivel úgy éreztem, a tíz év alatt maximálisan élveztem a bizalmát. Közöttünk nemigen volt semmiféle konfliktus. Értettünk egymás félszavaiból is. Úriemberként viseltettünk egymással szemben. A vége felé egy napon azzal jött be hozzám, hogy vállaljam el az elnöki pozíciót, mert ő sem szeretné, ha továbbra is ebek harmincadjára esne szét a téesz. Neki is ebben volt az élete, de nem akar a továbbiakban itt dolgozni, neki már az osztrák-magyar tulajdonú kft-je biztos megélhetést fog nyújtani. A koncért – a megmaradó vagyonért – volt jelentkező bőven. Ettől féltette ő is a megmaradó társaságot.*

Idegtépő hetek-hónapok voltak ezek, hiszen a folyamat elindult, megállítani már nem lehetett, de kérdés: egy jó döntést hozva, talán egy új termelői közösséget – vagyoni alapon – létrehozva, meg lehetne-e menteni sok munkahelyet, és az emberek megélhetését biztosítani lehetne-e.

Gondolkodtam a dolgon, de nem sokáig. Egyrészt azért, mert olyan téeszvezető-ellenes hangulatot teremtett a politika, másrészt mert az új gazdasági formáció a dolgozók elküldésével is járna, hiszen nem lehet minden tevékenységet megtartani. Ez esetben nekem nincsen erőm embereket elküldeni onnan, ahol eddig a kenyerüket keresték.”

A tudással és tapasztalattal felgyűlt emlékek megvallásának másik nagy erejű része a karcagi sportéletről szóló összefoglaló. A címe: A *„sportéletem”, amely Édesapám szerint haszontalan időtöltés volt* (1981–1995). Szép emlékeket állít ez az esszé a naiv Németh Pál pártmegbízottnak, a nagy étvágyú Kontha Károly edzőnek, a futballszakosztály újraszervezésében betöltött saját „futballvezetői” szerepnek. Az ilyen lelkes sporttörténeti feldolgozás is ritka ám, mint a fehér holló!

Bihari György könyve kitűnő és hiteles áttekintést nyújt a karcagi nagy kiterjedésű birtokhatáron működő mezőgazdaságról.

A mérleg elgondolkodtató arról, hogy mi volt, és mivé lett! Hogy mi minden eltűnt, elenyészett. *„És még lehetne sorolni a nincstelenséget. Ami nem azért van, mert ez a fejlődés iránya, hanem azért, mert a rendszerváltoztatásnak ez volt az igénye.”*

Az író keserű szájízzel emlékeztet, vagyis leleplez és elgondolkoztat, amikor az emberi erőforrások eredményeinek a megsemmisülését konstatálja. Ha ez lett volna a fejlődés ára, akkor bizony nagyon nagy árat fizettünk érte.

Hihetetlenül sok mindent feláldoztunk. Az író vallomása sorolja, sorolja a tényeket, és azok bizony olyan ridegen kopognak, mint a koporsóra hulló rögök. *„A félreértések elkerülése végett én nem a szövetkezeti mozgalmat, és annak főleg nem a nyolcvanas évek vége felé kialakult helyzetét sírom vissza, hiszen tarthatatlan volt már akkor a vagyon birtoklásának helyzete, a munkafegyelem lazulása és még néhány romboló hatású folyamat. Hanem azt a szakmai munkát, amit végeztünk, és azokat a szakmai eredményeket, amiket elértünk, amiért az egészségünket, a fiatalságunkat szinte feláldoztuk, azt fájlalom. Az ment semmibe. Nem lehet azt elfelejteni, amikor nyugat-európai szakembercsoportok jártak itt, a városban, és elismeréssel szóltak a hatalmas búza-, napraforgó-, cukorrépatáblák terméseredménye láttán. Vagy amikor a hatszázas tehenészetünkben az évi hatezer literes tehenenkénti fajlagos tejhozamot bemutattuk. Vagy a 6 500 darab anyajuh szakaszos legeltetését látták az öntözéses gyepgazdálkodás mellett.*

Na, a rendszerváltoztatás utáni években letűntté és semmivé válókká lettek az eredményeink.”

Az író szorgalmasan ír, rögzít, több helyen elárulja, hogy azért olyan precíz, mert a naplófeljegyzései alapján dolgozik. Hiteles látleletet akar tehát hagyni az utókorra. Ebben az elfásult, elkeseredetté vált, befelé forduló embereket hordozó korban, az értékzavarok korában elégtételt akar adni önmagának is, és egykori munkatársainak is.

Könyvének több rétege van. De mindenesetre van egy szakmai, gazdasági-érzelmi- és van egy családi, familiáris érzelmi vonulata.

A családjáról, és főleg Édesanyjáról, Édesapjáról szinte csak érzelmi hőfokon tud írni. Gyakran már-már költői magaslaton. Idéznem is kell erre egynéhány példát.

„Azt nem tudom, hogy Édesanyám kért-e, kapott-e áldást az életére, a munkásságára, de azt tudom, hogy ő két kézzel osztotta az áldást a szeretteire, a gyengékre, az elesettekre. Azt az irdatlan sok munkát, amit elvégzett életében, sokan csodálták. Példátlan volt az a szeretet, amit a sok-sok ember táplált iránta. Ő mindig viszonozni akart mindent. Én azt hiszem, az – az egész életével sikerült is neki.”

„A ránk szakadt mély gyászt Édesapám nem tudta feldolgozni. Próbáltuk számára elviselhetővé tenni az egyedül maradást, de Ő soha nem tudta elengedni Édesanyánkat.”

A mű végén tehát felerősödik a családi, familiáris érzelmi vonal. A vallomás kifejezetten az „apáink hagyatékának”, a szülők erkölcsi, szellemi, lelki életének, mint hagyatéknak, ad értelmet.

Íme, milyen szép az apa-sirató, az apa-éltető jó szó is.

„Számomra szomorú, végtelen szomorú időszak következett. Végképp kidőlt az oszlop az életemből, amihez igazodtam.

Próbáltam magamba préselni az Ő hagyatékát. Mit is? Az egyszerűséget. A kétszer kettő igazságát. A munkába vetett kiolthatatlan hitét. A rendet, ami körülvette. Amit minden napra megteremtett családjának és magának, és megkövetelt környezetétől. A keménységét: a szó fizikai és lelki vonatkozásában. A gyengeségét, amit engedett magán felülkerekedni, ha a szeretteiről volt szó. A konokságát, amivel mindazt elérte, amit el akart érni. Még sorolhatnám a tulajdonságait, amit magával vitt a sírba. Hogy meg tudjuk-e örökölni a Szüleink jótéteményes hajlamait?

Talán igen, de lehet, hogy nem. A Szüleink emlékét ápoljuk olyan szeretettel, mint ahogyan mi az Ő életükben velük voltunk! Amíg élünk, ez kötelességünk!”

Végül a történelem sodrába helyeződik a szülők tette. *„Pedig nem volt könnyű >akkor< sem! Sőt, nagyon nehéz volt! És Anyáink mégis vállalták a szülést értünk. És ezért lettünk mi. Akarták az életet. Mi lettünk az életük. És hagyatkoztak. És kijelölték az utunkat.*

És milyen szép, hogy a mi életünk is lassan a gyerekeinké lesz. Ámen!”

Bihari György a felesége családjáról is csak az elismerés, a tisztelet hangján tud szólni. *„Drága jó Szüleink, gyermekeink Nagypapái, Nagymamái élték a látszólag boldog, de már >itt fáj, ott fáj< panaszos öreg napjaikat.”*

Saját szűkebb családjáról is mindig csak kedvesen, bensőségesen, nagynagy emberi tisztelettel. Feleségéről, Editről mondja: *„Felkértem táncolni, és onnantól a mai napig nem engedtem el a kezét. Ennek lassan negyvennégy éve. Az, hogy ez így történt, azt gondolom, jól történt. Az elmúlt negyvennégy év a bizonyíték rá. A jó Isten nem szórja két marokkal a szerencsét, de úgy gondolom, hogy mi nagy ajándékai vagyunk egymásnak.”* Fiáról, Gyuriról mondja: *„Ő is rendkívül szülőszerető, ragaszkodó típus”*. Lánya, Emese a *„csipet lányom”*, aki most Budapesten él: *„segítettünk neki. Mindezektől függetlenül az Ő kicsi szíve mindig hazahúzta, és amikor csak lehetett, jött haza, Karcagra.”*

Bihari György családja jó család.

Bihari György könyve szép könyv, okos könyv. Példamutató könyv: a vádoló és megtartó ragaszkodás vallomásos könyve.

Rideg István
nyugalmazott középiskolai tanár

Vizitkétől a tüllemelállóig

A Jászalsószentgyörgyi Helytörténeti és Hagyományőrző Egyesület rendhagyó programot szervezett február 1-jén délutánra a községháza dísztermébe. Neszádeliné Kállai Mária csipkeverő, viseletkészítő népi iparművészt, a Népművészet Mesterét hívta meg a gömöri viseleti darabok bemutatására Simon Károly egyesületi elnök.

Az eseményen jelen volt vendégként a jász viselet életre keltőjének meghatározó személyisége, Hortiné dr. Bathó Edit etnográfus, a Jász Múzeum igazgatója is.

A program sikere prognosztizálható volt, hiszen az egyesület hölgy tagjai közül sokan maguk is szívesen kézimunkáznak, az igényes ruhadarabok iránt pedig valamennyien fogékonyak. Az est különös báját az adta, hogy a kollekció gyönyörű, túlnyomórészt zsűrizett darabjait az egyesület tagjai öltötték magukra alkalmi manökenként. A szokatlan divatbemutató a férfitagság érdeklődését is felkeltette, nem várt aktivitással fejezték ki tetszésüket.

Neszádeliné Kállai Mária kazincbarcikai pedagógus, aki sok évvel ezelőtt kezdte gyűjteni erre a tájegységre, a régi Gömör vármegyére jellemző viseleti darabokat, csipkéket. Elsajátította, s jelenleg már tanítja is a vertcsipke

(folytatás a 26. oldalon)

(folytatás a 25. oldalról)
készítését, munkáit több kiállításon mutatta be nagy sikerrel. Gyűjtésének eredményét „Viseleti darabok Gömörből" című könyvében tette közzé. A népviselet elemei, letisztult formái köszönnek vissza egyszerűségében megkapó népies ruháiban.

A viselet kifejezte viselőjének anyagi helyzetét, hiszen a drága kelméket nem engedhette meg mindenki magának. A társadalomban elfoglalt helyzetre is következtetni lehetett az öltözékből. Szigorú öltözködési szabályokat kellett megtartaniuk a lányoknak, az asszonyoknak, a templomba, vagy csak egyszerű látogatóba menőknek. Az újasszonynak az elvárás szerint esküvő után drága selyemben kellett megjelennie a templomban, sőt a lakodalmas menet megtekintéséhez is a legdíszesebb kötényt illett felkötni a pár tiszteletére.

Neszádeliné Kállai Mária csipkeverő és ruhabemutató résztvevői ***Fotó: Bathó Edit***

Marika kreativitásán és páratlan kézügyességén túl magával ragadó előadókészségéről is meggyőződhetett a közönség. Az egyes ruhadarabokon keresztül azok elkészítésének fortélyaiba és a korabeli szokásokba is beavatta az érdeklődőket.

Megtudhattuk, hogy a palócok díszes öltözékével szemben az alsógömöriek kevés díszítést használtak, ruháik szabása egyszerű, praktikus.

A sonkaujjú, hátul frakkos selyemkabát, valamint a gallér nélküli kényelmes felöltő, azaz a vizitke nem hiányozhatott a gömöri asszony ruhatárából. A főkötő a jász asszony viseletének is ékköve, így természetes volt hallani, hogy a gömöri asszonyok is nagy becsben tartották ezt a ruhadarabot. Egy-egy főkötőben a gömöri asszonyok összes tudása, kézügyessége benne rejlik. Díszítették hímzéssel, pókolással, subrikával, darázsolással. S bár színtant nem tanultak, mégis ritmusa, harmóniája van öltözékük színkombinációinak.

Hortiné dr. Bathó Edit kutatásaiból ismerjük, hogy a jász asszony a használt gatyaülepből túrós zacskót készített. Az asszonyi leleményesség nem ismer tájegységi határokat, a gömöri asszonyok ugyanis azáltal tették változatossá ruhatárukat, hogy kötényüket, vállkendőiket két oldalasra varrták, s megfordítva máris új ruhában jelenhettek meg. A felsőket előrelátóan több hajtással készítették, így az életkor előrehaladtával felkúszó kilóktól kinőtt ruhadarabok egy-egy hajtás kiengedésével együtt nőttek a viselőjével.

Igen vonzó öltözék benyomását keltette a *tüllemelálló,* azaz a tőlem elálló, mivel imponáló bőségével, a testtől való elállásával kényelmes, szabad mozgást biztosított.

Az interaktív est egy felvidéki palóc lány öltöztetésével vette kezdetét, majd a pici lányokat követően a felnőttek ruhabemutatója következett. A bársonyok, selymek, csipkék, kékfestők, vásznak, sújtások, szalagok kavalkádjának bemutatása meghaladja a tudósítás kereteit, így az élményt a jelenlévők emlékezete őrzi.

Dr. Körei Nagy Katalin jogász, hagyományőrző

Régiből újat… A középiskolai oktatás változásának évszázada

Baráti kezek juttatták el hozzám a Huszadik Század című társadalomtudományi és szociálpolitikai szemle tizenkettedik évfolyamának 1911. január és június között megjelent számait. A vaskos kötet 60-65. lapjain olvasható a jeles pedagógiai író, Balassa József: *Nevelés a társadalom számára. A jövő iskolája* című tanulmánya, amely előadásként a Társadalomtudományi Társaság 1910. december 10-i ülésén hangzott el.

Izgalmas dolog ilyen régi írást elolvasni, mert az embert mindig érdekli, immár több, mint száz év távlatából, hogy elődeinket milyen kérdések foglalkoztatták a jövőt illetően, mint ahogyan Vörösmarty is azon tépelődött *Gondolatok a könyvtárban* című filozófiai témájú verssorait megfogalmazva, hogy haladt-e előre, fejlődött-e valamelyest az emberiség műveltsége a könyvnyomtatás feltalálása óta.

Balassa József a középiskolai oktatást állítja a figyelem középpontjába. Itt meg kell állnunk egy pillanatra, mert a 20. század közepén végbement változások legérzékenyebben ezt az iskolatípust érintették. Tudvalévő, hogy Magyarországon a kötelező 6 osztályos elemi iskolai oktatás rendszere úgy alakult, hogy ha egy tehetséges gyereket tovább akartak taníttatni, akkor az elemi iskola negyedik osztálya után iratkozhatott a nyolcosztályos gimnáziumba. A 10 éves kisgyerek félénken és bizonytalanul, esetleg csak szülei szándékának engedelmeskedve lépte át a gimnázium küszöbét, ahol a nyolc év testi és szellemi fejlődése után érte el a felnőtt kort. A tanulmány szerzője erős kritikát fogalmaz meg a gimnáziumi oktatás kérdéseivel kapcsolatban. Ezek többsége számunkra talán már ismeretlen, mégis érdemes felidézni, milyen problémák nehezítették egy bő évszázaddal ezelőtt a középiskolai oktatás eredményességét. *„Tanításrendszerünk – állapítja meg a szerző – nem a mai kor, hanem rég elmúlt korok követelményeinek, szükségleteinek felel meg.*

Ezt a régi iskolát toldozzák-foldozzák több mint száz esztendeje. A mai középiskola Budapest régi palotáira emlékeztet, melyek a múlt század elején épültek, az akkori ízlésnek, kényelemnek megfelelően. Azóta az élet halad, s a palotát mindig a változó igények szerint alakítják át. Falakat törnek, új folyosókat építenek, utólag beépítik a vízvezetéket, a falakon kívül lerakják a gázcsöveket, a villamos vezetéket, alkalmatlan helyen beépítik a fürdőszobát. S az eredmény mégis csak az, hogy az egykori palotából viskó lett, szűk és kényelmetlen, s nem segít rajta más, mint a csákány. Le kell bontani, hogy helyén új, modern palota épüljön. Ilyen kényelmetlen, alkalmatlan, toldott-foldott épület a mai középiskola is az ő görögpótló tárgyaival, a reáliskolai latintanítással, a ráadással odabiggyesztett egészségtannal és művészettörténeti tanfolyamokkal… Az élet körülöttünk rohamosan halad előre, s az iskola csigaléptekkel kullog az élet mögött. Ezért válik mindig nagyobbá az ellentét az iskola és a család között. Az idegenkedés egymástól, a kölcsönös meg nem értés a legnagyobb baj. Ezért nézi a család közömbösen az iskola munkáját, szükséges rossznak tekinti, olyan helynek, ahol a gyermeknek el kell töltenie nyolc évet, hogy az érettségi bizonyítványt megszerezze. Ezt a hiányzó kölcsönös bizalmat kell helyreállítani a család és az iskola között, s ez az első lépés, mely e cél felé vezet az lesz, hogy az iskola közelebb lép az élethez."

A tanulmány szerzője jó hasonlatokkal igyekszik szemléltetni okfejtését. A továbbiakban szemezgessünk a korabeli oktatás mindennapi problémáiból: „*…Még nagyobb baj, hogy a középiskola egyforma bánásmódban részesíti növendékeit az elsőtől a nyolcadik osztályig, tehát 10-től 18 éves korukig. Az elemi iskola belső rendje nagyjában megfelel a 6-10 éves gyermek korának. Ekkor belekerül a középiskolába, ahol egyszerre minden megváltozik. Új emberek és új tárgyak, új tanításmód és új bánásmód fogadja, nem csoda, ha idegenül érzi magát és sok jó tanuló törik le mindjárt a középiskola első osztályában. S ez az iskolai rend megmarad változatlanul nyolc esztendeig. A 10 éves gyermek épp úgy ül 8-tól 1-ig az iskolában, mint a 18 éves, egy-egy tanítási óra az ő számára is 50 perc, s a nyelvek épp úgy váltakoznak az órarend véletlene szerint számtannal vagy tornával, mint a nagy fiúknál. A feleltetés, osztályozás, fegyelmezés szintén egészen egyforma. A mai iskola semmi tekintettel sincs arra a nagy különbségre, ami testi és szellemi fejlettség tekintetében a tíz és tizennyolc éves kor között van. Ez az oka, hogy míg az alsó osztályokban ez a tanításmód nehéz, a gyermekre nézve testi és szellemi megterheléssel jár, addig a felső osztályokban már gyermekes. A kis gyermek még nem tudott belenőni ebbe az iskolai életbe, a nagy diák pedig már kinőtt belőle. Ezért unják annyira a felsős tanulók a középiskolát, s alig várják a legjobbak is, hogy szabaduljanak belőle. Iskolai tanulmányaik végén ott van még egy fenyegető rém, egy nem annyira nehéz, mint kegyetlen vizsgálat, az érettségi. Ha ezen is túl vannak, valóságos lidércnyomástól szabadulnak meg. S nem is ritka eset, hogy a középiskola gyenge tanulója, aki unottan vergődött át egyik osztályból a másikba, az egyetemen szorgalmas, komoly és munkaszerető ifjúvá lesz…*"

A 110 év előtti középiskolai oktatás fő hibájának tartja a szerző azt a körülményt, hogy „*a mai iskola tanításanyaga még mindig a régi gimnázium hagyományán alapszik, melyben a grammatika és a humaniorák (humán tárgyak) elsajátíttatása a fődolog. Iskolarendszerünkben is a nyelvi, irodalmi és történeti tanulmányok foglalják el a legnagyobb teret és legtöbb időt, s ezek mellett csak másodrendű szerep jut a természettudományoknak.*" Ennél a pontnál érdemes behatóbban tanulmányozni, hogy milyen tárgyakat oktattak abban az időben. Jó példa erre a szentesi magyar királyi állami főgimnázium (ahol számos kunszentmártoni diák végezte tanulmányait) 1897-98. tanévről szóló Értesítője, melyből kitűnik, hogy az I. osztályban a rendes, vagyis kötelező tantárgyak a következők voltak: vallástan, magyar nyelv, latin nyelv, földrajz, számtan, rajz és geometria, szépírás, testgyakorlat. II. osztályban ugyanezek. III. osztálytól lép be a rendes tárgyak közé a német nyelv, a történelem, a számtan helyére a „mathematika", majd rendkívüli tárgyként a francia nyelv, a szabadkézi rajz, a gyorsírás és az ének. IV. osztálytól tanítanak természetrajzot, V.-től görög nyelvet és művészettörténetet, VII. osztályban természettant (ez a fizika és kémia oktatását jelenti), rendkívüli tárgyként egészségtant, a VIII. osztályban pedig a filozófia alapjait.

Kemény bírálattal illeti a szerző a grammatikai tárgyak elosztását: „*A középiskolában a grammatikai tanítás három körben érvényesül: az anyanyelv, az élő idegen nyelvek és a klasszikus (holt) nyelvek tanításában. Az anyanyelv szerkezetének megértése igen is szükséges, hogy a nyelvtant mégis annyira gyűlölik, s tanítása annyira eredménytelen, ennek az az oka, hogy rossz helyre került, tudniillik a legalsóbb osztályokba, s legtöbbször rosszul is tanítják. Tíz-tizenkét éves gyermekeknek kell oly nehéz kategóriákat megérteniök, mint alany, állítmány, tárgy stb. Az anyanyelv grammatikai elemzése inkább a középiskolai tanulmányok végére, mint elejére való, amikor a tanulónak elég nyelvi ismerete van, hogy meg is értse azt, amit tanul.*" Sok hibát talál az élő idegen nyelvek tanításánál is. „*Az idegen nyelvek tanulása nem lehet öncél, az idegen nyelv csak eszköz az illető irodalom megismerésére és a külfölddel, az idegen anyanyelvűekkel való érintkezésre. Megtanulásuk hasznos, de csakis ezt a praktikus célt szabad szem előtt tartani.*"

Fontosnak tartja a természettudományok hatékony oktatását. „*Meg kell értenie az ember mai helyzetét a természetben, meg kell ismernie azokat a törvényeket, melyek földi életünket szabályozzák, s azokat az erőket, melyeket a mi életünk szebbé és kényelmesebbé tételére felhasználhatunk. Tehát ide tartozik a föld és a rajta levő élet (földrajz, természetrajz) megismerése, ennek keretében az ember, az egészségtan szervesen beleillesztve az embertanba, s a matematika és fizika olyan tanítása, hogy a tanuló folyton érezze összefüggését az élettel.*"

Az elemzett tanulmány megírása óta kevés híján 110 év telt el. Iskolarendszerünk ez idő alatt gyökeresen megváltozott. 1945 után a kötelező nyolc osztályos általános iskola lépett a hat osztályos elemi iskola helyére. Ily módon létjogosultságát elvesztette (vagyis eredeti hivatását betöltötte) a kisebb településeken népszerű és közkedvelt polgári iskolai oktatás.

A középiskolai rendszer, ezen belül a gimnázium a 14-18 éves korosztályra terjed ki. Ezzel megszűnt a Balassa József által aggályosnak tartott nemzedéki ellentét, amely a 10 és 18 éves diákok között esetenként problémát okozott. Az új iskolarendszer rugalmasságát igazolja, hogy napjainkban most sem számít kivételnek a 6 osztályos, sőt a 8 osztályos gimnáziumi oktatás sem. Az oktatás tartalmi rendje is nagy változáson esett át. Elvesztette kötelező jellegét az évszázadokon át kizárólagosnak

(folytatás a 28. oldalon)

(folytatás a 27. oldalról)
tartott latin nyelvoktatás, a természettudományos képzés viszont elnyerte megfelelő helyét és súlyát a tantárgyak sorában.

Tökéletességre törekedni persze ezután is kell, még ha az időnként elérhetetlennek is tűnik. A régi, de közben kijavított hibák helyére újabbak léphetnek, de a régi javaslatokat sem szabad elmellőzni. A jövő iskoláját felvázoló tanulmány szerzője sok értékes gondolatot hagyott örökül számunkra. Tapasztalatainak részletei bizonyos esetekben a Jászság gimnáziumaira is jellemzők lehettek. Megszívlelendő igazságok ezek, nemcsak az 1910-es évekre vonatkoznak, hanem felhasználhatók a 21. század iskolai oktató és nevelő munkájában is. Az idézett szövegeket napjainkig érvényesnek tekinthetjük. Balassa József iránymutatása a mai pedagógus nemzedék számára sem nélkülözhetetlen: *„Minden iskola adjon alkalmat arra, hogy a tanuló egyéni tehetségét és hajlamát követve, megszerezhesse mindazokat a nemcsak hasznos, hanem kellemes ismereteket is, melyek az életet szebbé, derültebbé teszik. Ide tartoznak az élő idegen nyelvek, az ének és a zene, rajzolás, festés, mintázás, testi ügyességek, torna és játék. Fejleszteni kell a tanuló művészi érzékét, testi ügyességét, hogy egyéni fejlődése minél sokoldalúbb legyen. Kötelességtudásra, a munka szeretetére kell a gyermeket nevelni. Ilyennek képzelem a jövő iskoláját – írja 1910-ben a tanulmány szerzője –, amely kedves, derült, mindig és mindenkinek csak örömet és hasznos ismereteket nyújtó műhely, ahol a jövő társadalmának fejlődő tagja megtanul dolgozni a maga és embertársai javára.”*

Józsa László
helytörténeti kutató

35 éves a Dósai Honismereti Szakkör

A Jászság hagyományőrzésében kiemelkedő szerepet töltenek be a honismereti szakkörök. A ma is működő szakkörök közül a legrégebbi a jászjákóhalmi Horváth Péter Honismereti Szakkör, amelyik még 1963-ban alakult, de tagjai ma is fáradhatatlanul dolgoznak a múltbéli értékek megőrzésén. A másik, szintén 1963-ban alakult szakkör a jászágói, amelynek munkáját némi kihagyás után az Ágóiak Baráti Köre folytatja.

Zsidei Andrásné szakkörvezető
Fotó: B. E.

Az 1970-es években jött létre a jászfényszarui honismereti szakkör is, amelynek megszűnte után a honismereti munkát a Fényszaruiak Baráti Egyesülete kebelében működő Helytörténeti kutatócsoport végzi.

1970-ben alakult a jászkiséri Csete Balázs Honismereti Szakkör, 1976-ban a jászapáti Vándorffy János Honismereti Szakkör, 1984-ben pedig a Dósai Honismereti Szakkör. A legfiatalabb pedig a 2012-ben életre hívott Jászalsószentgyörgyi Helytörténeti és Hagyományőrző Egyesület.

Pócs János országgyűlési képviselő
Fotó: B. E.

A Gulyás János általános iskolai tanár úr által, 1984. március 12-én alapított Dósai Honismereti Szakkör immáron 35 esztendeje dolgozik sikeresen a település helytörténeti, néprajzi értékeinek megismerésén és az utókorral való megismertetésén. A szakkör jelenlegi vezetője Zsidei Andrásné Bugyi Anikó, kinek lelkes csapatát ma is az alapításkor meghatározott célok vezérlik: *„Ismerd meg a múltat, élj a jelenben és tegyél a jövőért.”*

A Szakkör 2019. március 23-án ünnepelte meg fennállásának 35 éves jubileumát. Az évfordulós program Szentmisével kezdődött, amelyet a közösség élő és elhunyt tagjaiért celebrált Ivancsó István plébános úr.

Dr. Szerencsés István
Jászdózsa polgármestere. Fotó: B. E.

Ezt követően az összegyűlt népes vendégsereg a Petőfi Sándor Művelődési Házban folytatta az ünnepi megemlékezést.

A Bozóky János Általános Iskola tanulói **Fotó: B. E.**

A Dósai Honismereti Szakkör Népdalköre **Fotó: B. E.**

A Gyöngyösoroszi Férfikar **Fotó: B. E.**

Elsőként Zsidei Andrásné szakkörvezető üdvözölte a vendégeket, majd Pócs János országgyűlési képviselő és dr. Szerencsés István polgármester úr köszöntötte a jubiláló szakkör tagjait és a vendégkoszorút. Utánuk a Mocorgó Óvoda kedves kis csapata lépett színpadra, akik lelket simogató tavaszi tánc-összeállítással köszöntötték a Szakkör tagjait.

A Bozóky János Általános iskola tanulóinak születésnapi ajándéka pedig egy szépen összeállított irodalmi műsor volt. Ezután került sor a Szakkör által, az évforduló alkalmából kiírt rajzpályázat eredményhirdetésére.

A felhívásra 14 pályázó 27 képzőművészeti alkotással jelentkezett, amelyet „szigorú" zsűri bírált el. Nemcsak a helyezettek, de minden pályázó szép ajándékkal térhetett haza.

A díjátadást követően Zsidei Andrásné szakkörvezető egy vetítettképes előadással tekintette át honismereti közösségük 35 év alatt végzett munkáját, majd díszes oklevéllel köszönte meg a szakköri tagok lelkes munkáját és ugyancsak köszönetet mondott a szakkör támogatóinak is.

A következőkben Nemeczki László szakköri tag tolmácsolásában hallhattuk Vörösmarty Mihály: Szózat című költeményét, majd a Dósai Szakkör Népdalköre és a Gyöngyösoroszi Férfikórus műsorában gyönyörködhetett a közönség. Ezután került sor az ünnepélyes köszöntések sorára.

Elsőként Nagy András polgármester úr Jászszentlászló település nevében köszöntötte az ünnepelteket, majd Hortiné dr. Bathó Edit igazgató asszony a Jász Múzeum, Vasas Gábor karnagy a Gyöngyösoroszi Férfikar, Bolla János elnök a jászberényi Városvédő és Szépítő Egyesület, Mozsár Lászlóné polgármester asszony az Ágóiak baráti Egyesülete, Barta István szakkörvezető a jászapáti Vándorffy János Honismereti Szakkör, Papp István vezetőségi tag a jászjákóhalmi Horváth Péter Honismereti Szakkör, Benedek József szakkörvezető a jászkiséri Csete Balázs Honismereti Szakkör, Balog Gyula gyűjtemény vezető a Portelki Helytörténeti Gyűjtemény nevében mondott köszönetet az elmúlt 35 esztendő munkájáért.

A jubileumi rendezvény ünnepi ebéddel folytatódott, majd pedig baráti beszélgetéssel és közös énekléssel zárult. ***Iris***

Nagykunsági Tükör
Székely író a Móricztanyán

A tragikus és szomorú 1920-as évben, Trianon esztendejében, szeptember végén, a nagykunsági Túrkeve város határában lévő Móricztanyán írta és fejezte be remekmívű könyvét egy nagy székely író. Köszönve vendéglátó barátjának, Tóth Jánosnak a szíves vendéglátást. Az író Benedek Elek volt, a magyar gyermekirodalom megteremtője és első nagy alakja, a könyv pedig az *Édes anyaföldem!*

Benedek Elek (1859–1929), a nagy székely mesemondó mindannyiunk kedves ismerőse a gyermekkor feledhetetlen idejéből. Mielőtt azonban író lett volna, még más dolgokkal is kacérkodott. Például országgyűlési képviselő is volt egy ciklusban, a szülőföldjén, Háromszék vármegyében, Kisbaconban, a szülőfalujában, az ősi székely nemesi faluban. Nem neki való volt azonban a képviselőség, s erre hamar rá is jött. Ez sem múlt el azonban haszon nélkül. Képviselőként sok mindent megismert.

Rájött, hogy milyen silány, rosszul működő az oktatáspolitika, mennyi igénytelenség, parlagiság és korrupció fertőzi a társadalmat. Rájön arra is, hogy a kultúrpolitika a vidéknek – akkor is! – az értéktelenséget, a giccset és a bóvlit szánta. Hogy nincs magyar gyermekirodalom, s nem is igyekszik senki, hogy ezt megteremtse. Hogy a magyar gyerekek magyar könyveket olvassanak. *„Romlott intelligencia, tudatlan nép,"* idézi egy helyen a székely Ugron Gábort. Parlamenti felszólalásában is ezt hangoztatja: *„Én meg szép csendesen beszélgetek az ifjúsági irodalomról, amely nincs, s bíztatom a kormányt, áldozzon erre is valamit, hogy – legyen. Tűzzön ki jutalmat, buzdítsa irodalmunk jeleseit: szálljanak le a gyerekek közé. Idegen lelkű, rossz magyarságú könyvek ne rontsák a magyar gyermek magyarságát. Szemelvényeket olvasok fel, hadd lássák, mivel butítják a magyar gyermeket."*

Elgondolkodtató sorok, amelyeket ma is érdemes felidézni. Ma, amikor egyes liberális kritikusok időszerűtlennek tartják Jókai Mór írásművészetét, Petőfi Sándor *János vitézét* és Arany János *Toldiját.* Amikor Gárdonyival és Tömörkénnyel együtt kisepernék a köztudatból a két világháború közötti népi irodalmat. Amikor olyan irodalomtörténet jelenik meg, amelyből hiányzik a 20. század olyan nagy magyar népi írója, mint Kodolányi János. Ha nem védjük, ápoljuk nemzeti irodalmunkat, most, a huszonnegyedik órában, bizony hamarosan kifogyunk belőle, mint a tiszta környezetből, tiszta levegőből, tiszta vízből és tiszta érzésekből.

Egy nagy magyar ember és politikus, gróf Apponyi Albert figyel fel a székely író időszerű szavaira. Az ő államtitkára az a nagykunsági, túrkevei kun ember, Tóth János, aki akkoriban köt életre szóló barátságot Benedek Elekkel. S ez időtől fogva a Túrkeve határában lévő Móricztanya szinte második otthona lesz az írónak. Akinek a nevét már kezdik megismerni az országban. Megalkotja az első igazi magyar gyermekkönyvet, *Székely Tündérország* címmel, amely általános sikert arat. Ezen felbuzdulva, elkezdi írni hatalmas műve, a *Magyar mese- és mondavilág* köteteit.

Közben írja állandó újságcikkeit, jegyzeteit, tárcáit, elmélkedéseit, valamint a felnőtteknek szánt regényeit, amelyek bizony kevéssé lettek sikeresek. *„Egyenlőre rövid lélegzetű történeteket írok napi- és hetilapba. Mi téma összegyűlt az édes anyaföldön! Sűrűn rajzanak lelkemben emberek, történetek, viaskodnak az elsőbbségért: melyiknek adjak előbb életet. Gyűlnek, gyűlnek – könyv lesz belőlük."*

Budapesti lakosként, szerkesztőként és képviselőként egyre gyakrabban jut eszébe a szülőföldje, *„az erdőzúgásos, vadgalambbúgásos Erdővidék."* Megismerkedik feleségével, a szegedi Fischer Máriával, aki haláláig hű társa lesz. Boldog ember is lehetne akár, sikeres írásaival, feleségével, gyermekeivel és unokáival.

Kisbaconban, az ősök földjén házépítésbe kezd. Itt nyaralnak szeretett pesti unokái, s a még ereje teljében lévő, középkorú író már az összes magyar gyermek Elek apója, nagyapója. A házépítés, a tervezett kert, a nyugodt írás, és még sok minden félbemarad. 1914 nyarán kitör az első világháború. Hozván maga után rengeteg szenvedést, tragédiát, veszteséget, amelyek a mai napig kihatnak a magyarság életére. Benedek Elek a kezdetétől nem híve a háborúnak, mint igaz keresztyén ember, aki mindig az egyszerű székely emberek között szeretett élni, érzi, hogy a fegyverek, a háborúk semmit sem oldanak meg a világban. A világ sebeit csak a szeretet képes gyógyítani, amit Benedek Elek egész életében, egész életével hirdetett.

1916 nyarán a románok betörnek *„az édes anyaföldre."* Tömegesen menekül a székely vármegyék lakossága nyugatra, az ország belseje felé, Budapest felé. Velük menekül az író és felesége. Az *Édes anyaföldem!* című könyvében megrendítően, tárgyilagosan, s szinte egyedül a magyar irodalomban, ábrázolja a menekültek nyomorúságos helyzetét, szenvedéseit, éhségben meghalt gyerekeket és a háborús országban uralkodó fejetlenséget, zűrzavart. A menekülők vonata a Nagykunságon halad át: *„Látom a tarlón: a magyar Kánaán földjének silány termése volt. A kukorica még lábon áll; oly vézna a szára, oly kicsinykék a csövek. S mely buja volt a termés Erdély földjén végesvégig! Nálunk „kövér idő" járt, itt a szárazság búzát, árpát, zabot, füvet, mindent vörösre perzselt. Hisz ezeknek maguknak elegendő kenyerük sem lett, honnan adnak kenyeret hontalan testvéreiknek?"*

A mérhetelen szenvedést hozó négy éves világháború vége sem hozott békét, megnyugvást, rendet és alkotómunkát a magyarságnak. Újabb embertömegeket pusztított el 1918 őszén a spanyolnátha járvány is. Az ország anyagi tartalékai teljesen kifogytak, az emberek éheztek, fáztak és féltek. *„Minden Egész eltörött,"* ahogy az egyik legnagyobb s legtisztábban látó magyar költő, Ady Endre írta. Benedek Eleknek elég rossz véleménye van az *„őszirózsás forradalomról"*, s annak vezéralakjáról, a politikai kalandor Károlyi Mihályról: *„Bizonyos, hogy nagy része volt a hadsereg szétzüllesztésének alattomos munkájában, de ő maga csak látszott vezetni az aknamunkát,*

mivelhogy jó volt a neve cégérnek." Felidézi a részeges kalandor ezredes, az akkori hadügyminiszter, Linder Béla katasztrófális szavait, amely már Trianon tragédiáját előlegezi: „*Nem akarok több katonát látni!*"

A Károlyi-kormányról Benedek Eleknek a véleménye egyértelműen negatív. S talán először ábrázolja valósághűen ezt a korszakot a magyar irodalomban. A dolgok általánosan rosszra fordulnak, anarchiával fenyegetnek. Csak egy példa, megállapítás a sok közül: „*Miként Toldi lova, szemétdombon tengődik a magyar kultúra.*" Tegyük hozzá, még sok minden, az emberi erkölcstől a gazdasági életig. Benedek Elek felesége visszamegy Kisbaconba, az író Pesten tölti a karácsonyi ünnepeket és az újesztendőt, gyermekei, unokái körében.

Egyik fia, Benedek Marcell (1885–1969), a legnagyobb magyar irodalomtörténészek egyike, a kiváló műfordító, ekkor Budapesten tanár. Benedek Elek élete legrosszabb idejét tölti, az öngyilkosság gondolata is felmerül benne. Az élniakarás azonban nagyobb benne, amely székely őseinek generációját is megtartotta a századok során.

A folytatás egyáltalán nem biztat semmi jóval. Az Antant nyomására Károlyi lemond, s hatalmát átadja a kommunistáknak, akik a börtönből kerülnek ki, Kun Bélával az élükön, 1919. március 21-én. Benedek Elek hamarosan megérzi a változást, hiszen a létrejött proletárdiktatúra, a Tanácsköztársaság már az első napokban beszüntette az író által szerkesztett *Jó Pajtás* című gyermekújságot, mint káros, burzsoá sajtóterméket. Még a Károlyi-időknél is rosszabb, sötétebb és zűrzavarosabb hónapok jönnek, amelyekről így ír Benedek Elek: „*Huszonnégy óra alatt akarják átgyúrni a lelketlenül megcsonkított országot. Aggot és gyermeket. Be akarják zárni Isten házát. Nemcsak akarják, de ki is kergetik az iskolából a vallást. Ezek nem akarnak hosszú életűek lenni, mert arra tanítják a gyereket, hogy ne tisztelje szülőit. Ezeknek nem szent a családi tűzhely: serdülő fiúknak, lányoknak a szabad szerelmet hirdetik. Ezek azzal alázzák meg a tanárt, hogy rászabadítják a diákot. (...) Feneketlen erkölcstelenség, rablás, gyilkolás, ártatlan emberek halálra kínzása – ez az új világ.*"

Az írónak ebben a zord időben még inkább felébred a honvágya. Hiányzik Kisbacon, a szülőföld, a felesége, „*nagyanyóka*", akiért rengeteget aggódik, amióta nagybeteg fiukkal, Jánossal Erdélybe ment. Rengeteget szenved a zavarosban nagy hatalomhoz jutott senkiktől, akik sokszor megalázzák a híres írót, a magyar gyermekek Elek apóját. Emellett igyekeznek megnyerni őt is a maguk céljaira, az író azonban kitart a maga elvei mellett, komoly veszélynek téve ki ezzel magát. Szerencsére megbukik a diktatúra, így a gyermeklelkű, szelíd író is fellélegezhet, bár még mindig rengeteg problémája van. Visszakapja a *Jó Pajtás* szerkesztését, valamint dolgozni kezd az *Édes anyaföldem!* című önéletrajzi könyvén is, amely igazi szülőföld-regény, otthon-irodalom lesz.

Szomorú karácsonyt ér meg most is, és elhatározza, hogy minél hamarább hazamegy. Egyenlőre azonban elfogadja Tóth János barátja szíves és többszörös meghívását a nagykunsági Móricztanyára. Január 20-án így ír: „*Ha tavaszra felszabadul a Tiszántúl, lemegyek Tóth Jánoshoz, a Móricztanyára.*" Erre március végén kerül sor, Kisújszálláson száll le a vonatról. A Túrkeve határában levő Móricztanyán nagy örömmel és szeretettel fogadják, s Benedek Elek itt megnyugszik, lelkileg megújul, de testileg is, hiszen itt végezheti az otthoni paraszti munkákat: kapál, kaszál, szénát gyűjt, növényeket ültet. Közben írja a felnőtt olvasóinak szánt önvallomást, amelyből azonban egy egész korszak képe bontakozik ki. Az erdélyi írók közül csak Tamási Áron *Szülőföldem* és Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című könyveik mellé tehetjük Benedek Elek művét. De olvastán nekem még eszembe jutott a magyar népi irodalom két nagy műve: Illyés Gyula *Puszták népe* és Féja Géza *Viharsarok* című könyve is.

A Nagykunságban fejezi be művét, 1920 szeptember végén. A könyv elején Az olvasónak című részben így ír: „*A magyar nemzet ezeréves életének legszomorúbb tavaszán fogtam a könyv írásába: az első fejezetek egy-két keserű kiszólását ez magyarázza. Azzal az érzéssel ültem íróasztalomhoz, hogy a könyv írói pályám utolsó könyve lesz – halálom után ha nyilvánosságra kerül. A vörös fergeteg elviharzott, úgy tetszik, dereng a magyar ég, nem kell írásomat az asztalfiában rejtegetnem. Az ország színe előtt róhatom le régi adósságomat ama nép iránt, amely ezer évig őrizte, védte a keleti határt, s jutalma: „honját a hazában nem leli...*"

Benedek Elek még kilenc évet élt, írt még több mindent, támogatta, védte és bátorította a fiatal írókat, közöttük Tamási Áront, Kós Károlyt, Remenyik Sándort és Áprily Lajost. Megérte fia, Benedek Marcell első köteteinek megjelenését.

Unokája, Benedek István (1915–1996) jeles tudós, polihisztor író lett, aki nagyapjához hasonlóan szintén kötődött a Nagykunsághoz, Berekfürdőhöz, ahol 1965-ben üdült. *Meleg víz* című írása ennek a nyaralásnak állít emléket, amely írás a *Lélektől lélekig* című kötetében jelent meg 1970-ben. Lássunk egy részletet ebből az írásból: „*A meleg vízben egy jól tájékozott nénike magyarázza a szomszédainak, hogy milyen jó ez a víz az ízületekre, a derékfájásra, mindenféle kimondhatatlan bajokra és az idegekre. Nem tudom megítélni, igazat mond-e, nem is értek hozzá, de egy dologra feltétlenül nagyszerű hatással van ez a víz: az emberek jóindulatára. Mert én még ilyen jóidulatú világot nem láttam.*" Büszkék lehetnek erre a mondásra a berekfürdői emberek. De büszkék is, hiszen az egyre szépülő fürdőben egy emlékkövön található, Móricz Zsigmond és Féja Géza megjegyzéseinek társaságában, akik szintén írtak Berekfürdőről.

Végezetül elmondhatjuk, hogy a nagykunsági emberek mindenestül büszkék lehetnek arra, hogy e nagy íródinasztiának két tagja is megfordult a Nagykunságon, kötődött ehhez a vidékhez, jó embereket, „*jóindulatú világot*" találtak itt koruk zűrzavarában. Benedek Elek teljes egészében a mi vidékünkön írta az *Édes szülőföldem!* című nagy művét, a magyar szülőföld-irodalom remekét. S talán azt is tudta, hogy ő szülővidékétől annyira különböző kunsági tájak ellenére a két nép múltjában, történetében sok a rokon vonás.

A székelyek és a kunok egyként kollektív nemességet kaptak régi királyainktól. Hogy háborúban fegyverrel, békében pedig munkával szolgálják a hazát. Mint ahogy szolgálta Benedek Elek is egész életében, a hit, a szeretet és a szépség békés fegyvereivel.

Kovács János
helytörténeti kutató

Megalakult a Kunhegyesi Helytörténeti Kör

Az EFOP-3.7.3-16 Az egész életen át tartó tanuláshoz hozzáférés pályázat nyújtotta lehetőség révén 2019. március 7-én (csütörtökön) Kunhegyesen megalakult a Helytörténeti kör.

Célul tűztük ki településünkhöz, tágabban a Nagykunsághoz kapcsolódó történelmi, kulturális, néprajzi sajátosságok őrzését, átörökítését az itt élő emberek identitásának megmaradásához, előadások, vetítések, kirándulások, könyvajánlások formájában.

Ennek érdekében a tapasztalaton alapuló tudás átadása és befogadása kap majd nagyobb figyelmet. A terveink között szerepel egy helyismereti kiadvány anyagának összeállítása a felnövekvő helyi fiatal generáció számára.

A foglalkozások, melyek megtartására az Ilosvai Varga István Művelődési Központban kerül sor, heti egy alkalommal csütörtökönként két órát vesznek igénybe 52 héten keresztül.

A csoport tagjai felnőttek, zömében nyugdíjasok, de még mindannyian aktív közösségi életet igénylők. A csoport munkájában részt vesz, és kezdetektől támogatja Nagy András regnáló nagykunkapitány és párja.

Néhány kiragadott téma, amelyeket feldolgozunk: a kunok eredete, Magyarországra történt betelepülésük, harcművészetük, IV. Béla és Kun László uralkodása, kunkapitányok régen és ma, kunhalmok, kunhímzés, kunok nyelve, Kunhegyes építészeti emlékei, malmaink, tárgyalkotó, díszítőművészeti hagyományok településünkön, Kunhegyes híres szülöttei…

A Jászkun Redemptio emléknapján emléktábla avatására készülünk…

Víg Márta,
a Helytörténeti Kör vezetője

Horváth Péter Nap Jászjákóhalmán

2018 decemberében lezárult a jászjákóhalmi Horváth Péter Honismereti Szakkör emlékéve. A megalakulás 55. évfordulója alkalmából az év végi záróprogramon rendezték meg a 9. Horváth Péter Napot baráti körben, a jászapáti, a jászkiséri és a jászszentlászlói küldöttségek részvételével.

Fülöp Tibor Zoltán · Fotó: Papp István

Díszvendég volt a képen látható Fülöp Tibor Zoltán, a Tavaszi Emlékhadjárat főszervezője, aki három évtizeddel ezelőtt a szakkör kérésére Jászjákóhalmára is elhozta az azóta minden évben megrendezett ünnepséget.

Az erről szóló beszélgetés után bemutatta a magyar huszárság ma tevékenykedő hagyományőrzőiről készült könyvét, melyet a képen Mészáros László jászszentlászlói önkormányzati képviselőnek dedikál.

A rangos ünnepség hagyományosan *birgepörkölttel* és kvaterkázással zárult.

Fodor István Ferenc
szakkörvezető

Kérjük az 1%-ot

Kérjük, adóbevallása elkészítésekor adójának 1%-át ajánlja
a Jász Múzeumért Alapítvány javára.
A befolyt összeget Redemptio című lapunk megjelentetésére fordítjuk.

Adószámunk: 18824168-1-16

Lapunk szerzői

Dr. Bathó Edit *etnográfus, a Jász Múzeum igazgatója, Jászberény*
Benke Zoltán *helytörténeti kutató, Solymár*
Csörgő Terézia, *a Lehel Vezér Gimnázium nyugalmazott kémia-biológia szakos tanára, Jászberény*
Fodor István Ferenc *helytörténeti kutató, Jászjákóhalma*
Horváth Gergő, *levéltáros, a MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára igazgatóhelyettese, Szolnok*
Józsa László *helytörténeti kutató, Kunszentmárton*
Dr. Kiss Dávid Sándor *egyetemi adjunktus, Budapest*
Kovács János *helytörténeti kutató, Mesterszállás*
Dr. Körei Nagy Katalin *jogász, hagyományőrző, Jászberény*
Metykó Béla *helytörténeti kutató, Jászberény*
Rideg István *nyugalmazott középiskolai tanár, Karcag*
Székely Gábor *magángyűjtő, helytörténeti kutató, Kunszentmiklós*
Víg Márta *helytörténeti kutató, Kunhegyes*

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk 2019. június végén jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban e-mailen legkésőbb 2019. május 31-ig kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

* * *

Lapunk a Jászsági Önkormányzatok Szövetsége és a Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma támogatásával jelenik meg.

Nemzeti Kulturális Alap

REDEMPTIO
A jász és kun települések honismereti lapja
Megjelenik kéthavonta
Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány
Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit
A szerkesztőbizottság tagjai:
Bugyi Gábor, Dr. Farkas Kristóf Vince,
Kókai Magdolna
Előkészítési munkák:
Bugyi Gábor, Papné Varga Bernadett
A kiadó és a szerkesztőség címe:
5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.
Tel./fax: 57/502-610
E-mail: jaszmuzeum@gmail.com
www.jaszmuzeum.hu
ISSN 1218-9553
Nyomdai kivitelezés: ARTANDER Kft.
Tel.: 57/500-960 • www.artander.hu